

літературно-мистецький

часопис - 2016 № 3(9)

ПЕКСГОВЕР

ISSN 2411-0086

Томаш Марек Соберай

Петер Семоліч

Kina

Олександр Андрієвський

Інгвар Ант

Ульріх Беккер

Назарій Вівчарик

Юлія Григоруk

Олеся Гунько

Калме Кнійвіля

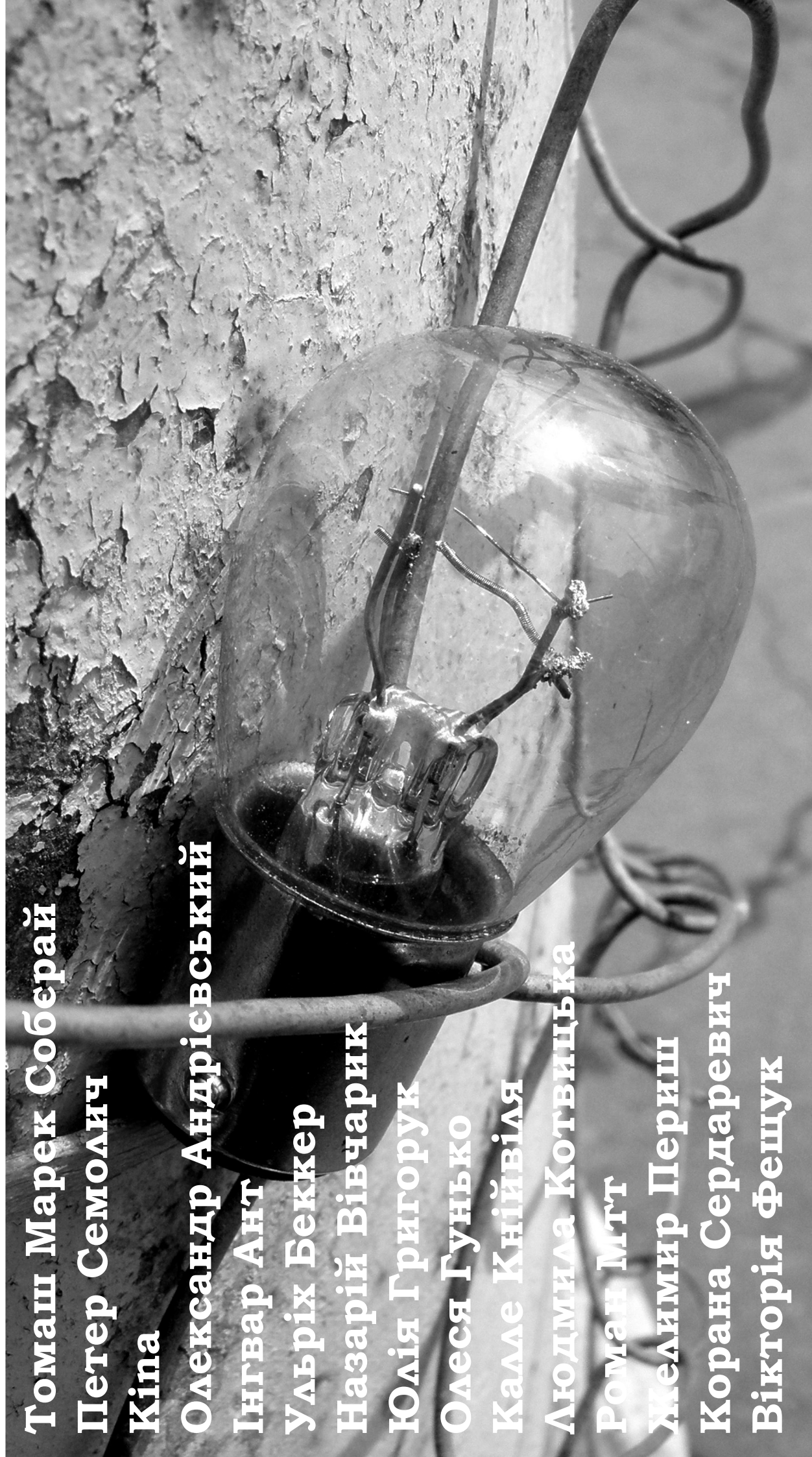
Людмила Котвицька

Роман Мтт

Желимир Периш

Корана Сердаревич

Вікторія Фещук

літературно-мистецький

часопис - 2016 № 3(9)

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ПІКЕТ

ISSN 2411-0086

Зміст

Постать

Томаш Марек Собєрай - 4

Поезія

Кіна - 16 / Олександр Андрієвський - 18 / Юлія Григорук - 42 / Олеся Гунько - 44 / Людмила Котвицька - 70 / Вікторія Фещук - 82

Проза

Інгвар Ант: Переможець - 21 / Ульріх Беккер: Жінка з блакитними очима (пер. з есперанто П. Паливода) - 28 / Назарій Вівчарик: Нетутешнє чудовисько - 35 / Роман Мтт: Продавець Війни - 71 / Желимир Периш: Флора - 76 / Корана Сердаревич: Птахи - 79

Публіцистика

Володимир Криницький - Петер Семоліч: На жаль, ми не словенці - 13 / Калле Кнійвіля: Крим наш. Повернення імперії (уривки; пер. з есперанто Петро Паливода) - 46

Рецензії, новини

Володимир Криницький: Відпусти й дай собі жити - 83 / Олена Криницька: У Гадячі вручено Премію імені Олени Пчілки - 86 / ТекстOver: Конкурс рецензій - 87

**Томаш Марек
Соберай:
Мистецтво
народжується
зі свідомості**

Україна і Польща. Такі близькі, але часом цілковито розділені – політикою, ментальністю, історією, сьогоденням. Чи можливо навести мости між нами?

Спілкуючись з поляками особисто, відчуваєш, що можливо. Тож поговорімо як люди і про людське.

Запрошуємо вас на зустріч з польським поетом, критиком, есеїстом, перекладачем, редактором часопису «Літературна критика», фотографом – у нас в гостях Томаш Марек Соберай.

Доброго дня. Почнімо з того, що вам, мабуть, найближче – з літератури. Що для вас література взагалі й поезія зокрема?

Роль літератури в моєму житті змінювалася з віком. Одні очікування я мав хлопчиком, інші – в юнацькі роки. Зараз цікавить мене правда іншої людини і її шлях до цієї правди.

Якщо дивитися в цілому, в літературі мене цікавить філософія в китайському сенсі цього слова, тобто – роздуми про життя. Тому я читаю майже винятково есе, щоденники, листи.

У поезії також переймають мене філософські рефлексії; я ціную поезію, яка прагне досягнути сутності буття в стислій і яскравій формі, поєднує в собі досвід інтелектуальний з естетичним, пластичну образність з яскравими метафорами, індивідуальність з тяглістю літературної традиції. Нині такої поезії з'являється небагато, тому здебільшого звертаюся до класики, головно американської і китайської, Кавафіса, британських поетів.

Ви глибоко знаєте світову літературу. Чи відрізняє щось польський літературний процес від літератури інших країн?

Перш за все – те, що найкраща література польською мовою постала на еміграції, і не тільки в дев'ятнадцятому столітті, але і в другій половині двадцятого. Нечисленні винятки з цього правила, як-от Кохановський, Шульц і Віткевич – теж емігранти, тільки внутрішні, відлюдники, самітники. А інші... Гомбрович у «Щоденнику» написав про польських літератів актуальну до сьогодні правду: «...більшість не мала й того мінімуму розумових здібностей, без яких писання стає неможливим: ледарі, декаденти, мрійники, неуки, лайдаки – похмурі творіння польського гетто, жителі польської глушини».

У часи ПНР вільна польська література творилася у вигнанні. Письменники ж у Польщі, окрім тих характеристик, що їх

навів Гомбрович, були лакеями влади, в них видавалися або прислужницькі творива, або писання ні про що.

Зараз, на жаль, іще гірше: стандарти усе нижчі й нижчі, про що свідчить хоча б кар'єра Дороти Масловської. Високої літератури як такої немає. У найкращому разі з'являються нудні твори, які чомусь вважаються «високими».

Останніми десятиліттями в мистецтві й літературі в Польщі наперед вийшли неандертальці, з невідомих причин популяризовані й фінансовані державою. Над їхніми писаннями доводиться гібіти когортам редакторів і коректорів, аби принаймні трохи підняти їх вище рівня посереднього школяра. Кепських писак і віршомазів маємо багато, а читачів – мало, навіть серед так званої інтелігенції, на відміну від англосаксонських чи азійських країн. Ця відмінність дуже істотна, і відбивається на рівні літератури й культури загалом.

Я маю непогане уявлення про те, що відбувається у США або Великій Британії, де, звичайно, масовано наступає поп-культура й поширюється поганий смак, але існує і література високого інтелектуального й мистецького рівня, що спирається на традицію, веде з нею діалог. Там активно читають Воллеса Стівенса чи Томаса Стернза Еліота, майже в кожній школі є театральна труппа й зала зі сценою, ставлять по кілька вистав на рік, а Шекспір залишається безперечним авторитетом. Вони мають міцне коріння і дбають про літературу. Те саме відбувається в Азії, як і в азійській літературній еміграції у США і Європі, яку дуже добре знаю. Там досі існують і творяться справжні інтелектуальні еліти, тоді як у Польщі – самі фріки.

Причини такого кепського становища складні. Польська література дуже запізнилася порівняно із Заходом, і навіть Півднем та Сходом, бо власне існує вона хіба з шістнадцятого століття, від Яна Кохановського. Реформація тут не пройшла, аріян було вигнано. Народом селян-невільників керувала тупа шляхта й католицька церква.

Похмурою тінню лягла на польській культурі Друга світова війна, коли німці й більшовики вбивали й нищили польську інтелігенцію – здебільшого жидівського походження – а остаточної поразки завдав їй «народний уряд» і його нинішні наступники, люди з менталітетом директора радгоспу, просуваючи тарабарщину під прапором авангарду, підтримуючи придворних письменників, що пишуть на замовлення, згідно з модою і кон'юнктурою, відповідно до панівного світогляду: комуністичного, псевдodemократичного, національно-

клерикального, гендерного чи будь-якого іншого – письменників, що завжди до ваших послуг, кланяються до землі, до ніг припадають, гнуть карки, аби тільки їм книжки видавали, аби тільки відряджали їх за кордон, аби давали премії і перекладали.

Це типовий польський панщинний менталітет. І Шимборська, й Івашкевич були такі, і таких письменників є й зараз. Нічого не змінилося.

До всього, поляки не люблять вчитися, а без знань, без дослідження й переосмислення не буває розуміння реальності. Польща, мабуть, єдина країна, де великим письменником стають вже до 18 років – очевидно ж, що для цього потрібні зв'язки; талант – річ неістотна, бо лише медіа й повійкуваті критики визначають, хто видатний. І так щороку з'являється принаймні десяток «видатних» письменників – якщо судити з захоплених рецензій і літературних премій. Можна було б їх експортувати, якби тільки хтось хотів такий товар купувати, а охочих немає, тому польські установи платять іноземним видавцям за переклади, видання і промоцію наших авторів за кордоном, інакше й кульгавий пес на ті писання не дивився б.

Щоправда, є й інша сфера, література поза офіційним видавничим і медійним колом, де іноді з'являються дуже цікаві речі, але без шансів на ширше висвітлення.

Ми – цілковито незмінна гомбровичева «глушина», настільки глушина, що я навіть назвав би це другою «саксонською ніччю» – повторенням першої половини вісімнадцятого століття, коли польська література досягла дна. Одначе є надія, що гірше вже бути не може і після цього мороку нарешті розвидниться. Тільки коли? А песимісти ще й стверджують, що дно можна поглибити.

Напрочуд схожі погляди на стан хорватської літератури висловив у нашій бесіді письменник Джуро Відмарович.

Очевидно, це ознака часу.

Чи може держава щось зробити, щоб поліпшити ситуацію? І чи робить?

Колись держава не допомагала письменникам і художникам, і творилися великі літератури й мистецтво. Прикладів цього сотні протягом усієї історії людства. З моїх улюблених авторів, наприклад, Кавафіс удень працював діловодом, як Стівенс або Кафка; Віткевич малював портрети на замовлення, Шульц викладав у школі. Багато письменників жило з позалітературної роботи. Інші таки заробляли собі на життя писанням, як Достоевський, Прус, Твен, Гашек. Іще дехто жив завдяки меценатам.

Державна підтримка призвела до поділу митців на офіційних, придворних, що товчуться біля годівниці, фінансуються через суспільні інституції, рекламуються за кордоном – і незалежних, вільних людей. І в першій, і в другій групах можна знайти як видатних творців, так і сірі посередності.

Мені бачиться два шляхи поліпшення ситуації і діяльності держави. Перший – рівний розподіл фінансових ресурсів серед усіх. Другий – повне припинення будь-яких дотацій.

Обидва шляхи мають свої переваги й недоліки. При цьому кожен з них кращий, справедливіший за надання переваг окремим вибраним, тим більше, що критерієм вибраності виступає лише близькість до джерел фінансування. У Польщі робота привладного письменника стала дуже прибутковою справою, а для її виконання не треба нічого особливого вміти, достатньо мати хороші стосунки з потрібними людьми.

Кому що, а мені Україна на думці. Чи в Польщі є зацікавленість українською літературою?

У Польщі взагалі практично не читають книжок, а серед нечисленних читачів найпопулярніші книжки – кулінарні, скандинавські детективи, фентезі й одкровення знаменитостей. Така «література» не потребує інтелектуальних зусиль. Буквально жменька читачів звертається до класики чи есеїстики.

Українська література znana передовсім серед фахівців, українофілів, і, можливо, певної групи палких любителів літератури.

Ставлення ж поляків до літератури добре ілюструє той факт, що найкращу книжку про життя нашого національного поета Адама Міцкевича написав не поляк чи жид, а українець зі США Роман Коропецький.

Які з українських письменників, на вашу думку, справді варті уваги?

Мені подобається Сергій Жадан, один із найцікавіших сучасних авторів, а також Юрій Андрухович, хоча їхнє захоплення західним фасадом демократії вважаю за певну наївну проекцію, що підтримується стипендіальними програмами та публікаціями.

Зі старшого покоління величезне враження на мене справив професор Богдан Осадчук – може, не письменник у вузькому значенні слова, але прекрасний публіцист, інтелектуал і один із найрозумніших людей з усіх, кого я зустрічав у житті.

Любителі романтизму, ймовірно, цінують Тараса Шевченка чи Івана Франка, проте я особисто більше люблю творчість і загалом

постать Лесі Українки – шкода, що перекладів її польською й англійською небагато.

ISSN 2411-0086

Видатним письменником був Василь Барка, в Польщі абсолютно невідомий.

Взагалі, в українській літературі мені подобається безпретензійність і те, що вона вбирає найкраще з традицій і Сходу, і Заходу, не цурається інтелектуалізму, естетизму, вразливості, і таким чином виступає немов антагоністом польської літератури.

Ви зараз віддаєте багато часу журналу «Літературна критика». Як він з'явився? Хто допомагає його видавати?

Спочатку то мав бути просто блог, присвячений літературі, але вже за кілька місяців стало зрозуміло, що з того вийде часопис. Так виник мережевий щомісячник і паперовий піврічник, тобто, щороку виходило чотирнадцять номерів, які містили здебільшого критичні тексти, рецензії, есе.

Починаючи з 2015 року «Літературна критика» щокварталу виходить в паперовому варіанті та в електронній версії. На сторінках з'явилося більше поезії – перш за все іноземної в польських перекладах, а також бесіди з письменниками з усього світу.

Часопис незалежний, фінансується винятково коштом приватних пожертв, відтак – політично некоректний, критичний до еліт, ідеологічно відкритий, хоч і симпатизує індивідуалістичному анархізму в стилі Генрі Девіда Торо.

А який загальний стан гуманітарної критики в Польщі?

Відверто кажучи – приблизно такий, як описав на зламі XIX і XX століть Станіслав Віткевич – відомий критик, художник, письменник, видатний інтелектуал, батько Віткація. За його словами, польська критика «дилетантська, норовлива, заінтересована, упереджена, служить авторитетам і з погордою ставиться до маловідомих авторів, і через це дуже шкідлива для мистецтва й митців», до того ж «спотворює мову, виробляючи такі дивні речі, поряд з якими навіть дикі потвори єзуїтського стилю здаються не позбавленими сенсу й логіки», «послугується стилістичними й змістовими покручами» і «перекручує сенси, не маючи змоги дійти істини, і не бажаючи визнати повне невігластво».

Так само різко про польську критику згодом писав і його син Станіслав Ігнацій Віткевич.

Сьогодні ще гірше, бо за критику з одного боку взялися люди

без освіти й літературної культури, які не вміють навіть писати, часто й зовсім тупі, а з іншого – академічні викладачі, про яких колись письменник Каден-Бандровський казав, що «якби сьогодні з'явився Словацький, ці академіки його не помітили б». Каден не терпів цього середовища, вважаючи його жорстоким, розумово обмеженим і боязким, і все ж тоді, до Другої світової війни, були ще люди відповідного рівня, які до свого становища в науці дійшли справжньою працею, а не так, як сьогодні – завдяки знайомствам, зв'язкам і цитуванню праць колег.

Звичайно, є винятки – критики незалежні, навіть блискучі, які розуміють реальність, чесні, але їх мало і вони не здатні змінити загальної картини.

Крім того, що ви поет і редактор, вас ще знають і як фотохудожника. Що для вас фотографія?

Я люблю традиційне фотографування, використовую чорно-білі плівки й старожитні механічні камери з ручною експозицією. Це спонукає до повільної роботи, думання, споглядання. Таке фотографування для мене стає способом заспокоєння. Але перш за все фотографія – свідок, історичне джерело, запис того, що було, а також форма художнього вираження.

Як і в літературі, в фотографії цікавить мене правда, ось чому для мене такий важливий негатив – доказ тієї правди, суб'єктивно вибраний і зафіксований відтінок реальності, як і щось на кшталт матриці графіка. Тому не вабить мене цифрова фотографія і програмна обробка, яка найчастіше показує фальш, потенційні можливості, щось, що могло б бути.

Протягом кількох років я працював з цифровими технологіями в фотографії і графічній рекламі. Починав ще в кінці 90-х, ще до того, як цифрові камери стали повсякденною річчю. Для мене то було просто ремесло й легкі трюки, цифрографія, а не чиста фотографія. Як бачите, я дуже консервативний.

Чи фотографія – це мистецтво?

Це залежить від визначення, що таке мистецтво. Але певна річ, було і є кілька фотографів, яких я назвав би художниками, а їхні фотографії – мистецтвом. А загалом це щось таке, як запитати, чи картина – це мистецтво: усе залежить від того, чия картина. Так само і в інших видах мистецтва, в літературі.

Мистецтво народжується зі свідомості. Це акт волі й розуму,

доповнений знаннями, а не інстинктивне позарозумове дійство, наївний псевдоінтелектуальний жест чи випадок. Простіше кажучи, використовуючи гегелівську діалектику, можна сказати, що в фотографії з мистецтвом ми стикаємося, коли зображення являє собою синтез ідей і художньої сили.

Кого з фотографів ви вважаєте взірцем?

Найбільше я ціную фотографів-документалістів, особливо з тих, що працювали для Farm Security Administration, зокрема, Вокера Еванса, Дороті Ланг, Гордона Паркса. Окрім них люблю роботи таких фотографів, як Ежен Атже, Андре Кертеш, Едвард Вестон, Ансел Адамс, а з сучасних – Сара Мун, Себастьяно Сальгадо, Двейн Майклс і Анджей Єжи Лех.

Що самі любите фотографувати?

Хотів би зазначити, що сам фотографую досить рідко. Я не ходжу постійно з фотоапаратом і не клацаю раз за разом.

Зазвичай спершу в мене виникає ідея для серії фотографій, реалізація якої може забрати кілька місяців чи навіть років.

Наприклад, фотографії для моєї першої виставки в Сполучених Штатах під назвою «Банальні об'єкти» створювалися протягом декількох днів у 2006 і 2010 роках, а зрештою я показав тільки 20 знімків, зате їх супроводжувала моя перша монодрама і спеціально видана до виставки книжка теоретичних текстів.

Мої фотографії часто супроводжуються словом, як правило, поезією; якимось я навіть думав, що ця форма на межі літератури й фотографії варто назвати «фотолірикою».

Що найчастіше фотографую? Як споглядач реальності, фотограф документальний і соціальний – перш за все людину, занепад і нищення. А як художника вабить мене суворий пейзаж, який намагаюся інтерпретувати так, щоб отримане зображення було не тільки відбитком того чи іншого явища, його фізичної сутності, але й випромінювало щось метафізичне.

Повернімося трохи до реальності й документальності. Ви добре пам'ятаєте, як жилося у Польщі до вступу в Євросоюз. Протягом цих років членства в ЄС стало краще чи гірше?

Вважаю, що гірше. Зросли податки, ціни й рівень безробіття, зменшилися витрати на освіту й охорону здоров'я – дві найважливіші сфери, як на мій погляд. Закрито чверть шкіл – попереднього разу це робили гітлерівці. Ліквідовано практично всю польську промисловість—

а цього навіть і гітлерівці не робили. Зате кількість чиновників зросла вдвічі. Купка людей добряче збагатилася: політики, пов'язані з політикою і колишніми спецслужбами бізнесмени, найвищі посадовці. Тим часом близько 4 мільйонів осіб емігрувало в пошуках кращого життя, гідних, людських умов. Більше 20% населення живе за межею бідності, майже 3 мільйони душ – в умовах крайньої бідності, близько мільйона дітей потерпає від недоїдання – і це офіційні цифри, правда значно страшніша.

Журналісти контрольовані, служба безпеки обшукує редакції незалежних видань, як «Wprost», корупція досягає найвищих ешелонів влади, а залишки національного багатства розкрадені.

Польща зараз – колонія ЄС, особливо Німеччини, і пес на ланцюгу США. Держава втратила свій суверенітет, за нас усе вирішують у Берліні, Брюсселі та Вашингтоні, а Варшава тільки виконує команди.

Особиста свобода обмежена, бо уряд і адміністрація надто часто вирішують за громадян і не на користь громадян; на жаль, можна сказати, що людина стала власністю державного апарату пригнічення, сучасним рабом, що має працювати найдовше в Європі за низьку зарплату, сплачувати величезні податки, майже за все платити дорожче, ніж на Заході, а після виходу на пенсію швиденько помирати, аби держава привласнила його заощадження. І не має значення, хто керує, яка партія – хоча попередній уряд Громадянської платформи перейшов усі межі нахабства, злодійства, ненависті до народу й пропаганди в стилі Геббельса.

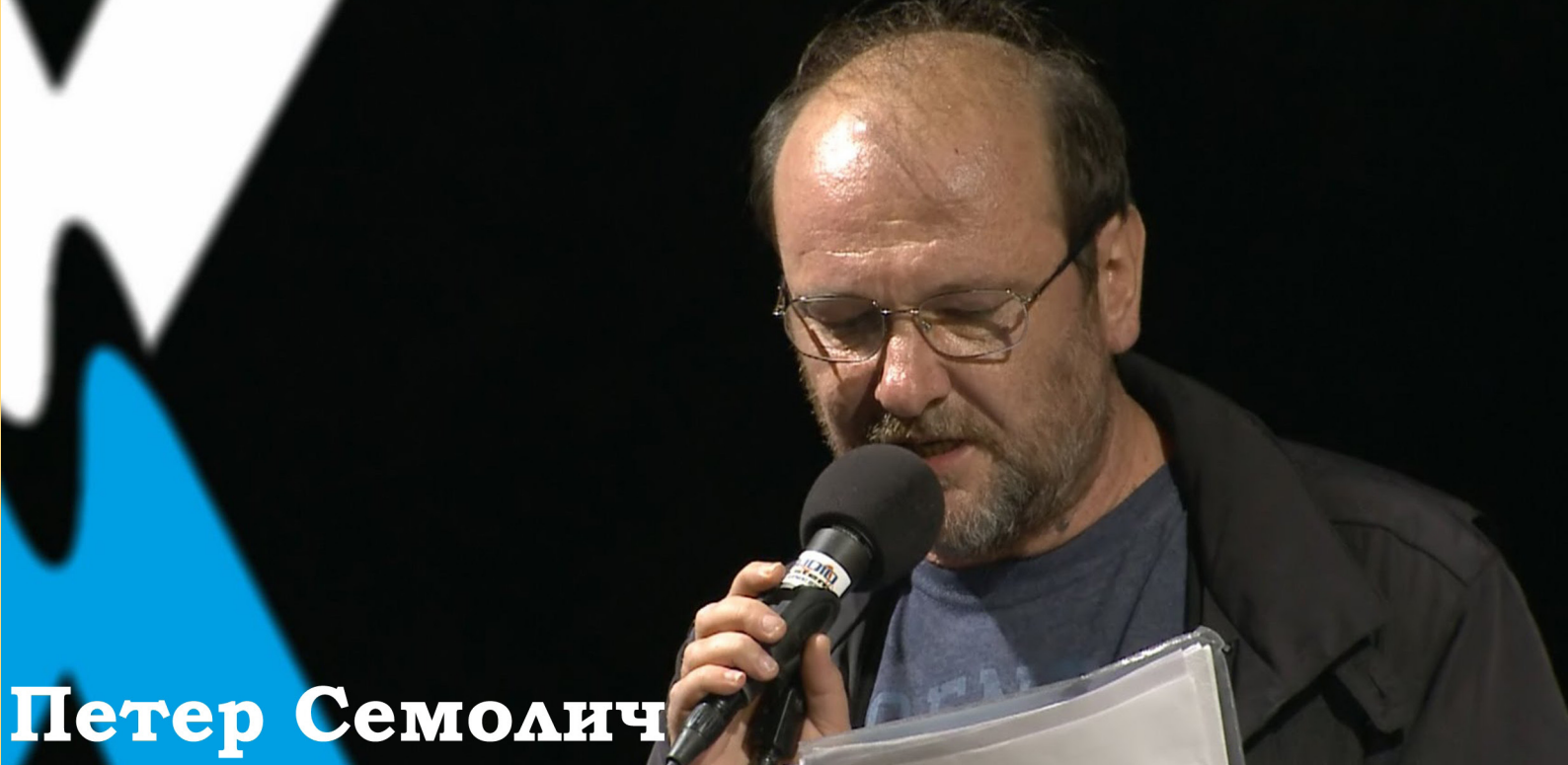
Політики в нас – банда, яка діє всупереч інтересам держави й громадян, тільки іноді кидає їм подачку або організовує шоу, щоб заткнути роти. А ЄС це не хвилює, бо він потребує такого смітєвого контейнера, як Польща, і тутешніх рабів; євробюрократи переймаються всякими дурницями на зразок справи Конституційного Суду, для польських громадян неактуальними, бо Суд діяв проти них, але ЄС в цьому бачить загрозу своїм корпоративним інтересам.

З огляду на все сказане, чого ви бажаєте Україні й Польщі, українцям і полякам?

Обом державам і народам бажаю чесних і мудрих політиків. Але це оксюморон, тому для початку вистачить і низьких податків, зниження тиску на громадян, і свободи слова без наслідків у вигляді візитів поліції, судів, штрафів і тюремних ув'язнень.

Дякую за цікаву розмову! Хай щастить!

Спілкувався Володимир Криницький

Петер Семолич

*Петер Семолич – словенський поет, прозаїк,
автор радіодрам, есеїст і перекладач.
До цього часу видано 12 його поетичних збірок
і дитячий роман, твори опубліковані
в півсотні антологій на батьківщині й за кордоном.
Один із засновників першого словенського
поетичного онлайн-часопису Poiesis.*

Живе у Любляні.

НА ЖАЛЬ, МИ НЕ СЛОВЕНЦІ

Словенський народ, як і українці, протягом тривалого часу не мав своєї держави й перебував під владою іноземців. Відтак словенська мова не мала можливості вільно розвиватися.

У Королівстві СХС, Королівстві Югославії та СФРЮ словенська мова вже мала певний статус, але все одно цілеспрямовано зазнавала тиску панівної сербсько-хорватської (читай – сербської) мови. Ситуація дуже схожа на стан української в складі СРСР.

А що переживає словенська мова зараз? Чи утиски мови призвели до того, що половина словенців говорить між собою сербською? Чи нечисленна (порівняно з українцями) словенська нація краще берегла свою мову, ніж ми – свою?

З проханням надати коментар я звернувся до словенського поета, перекладача, редактора Петера Семолича:

Петере, скажіть, будь ласка, що пережила словенська на своєму шляху до статусу офіційної мови? Чи буває таке, щоб словенці між собою говорили не словенською, а сербською? Чи є якась загроза існуванню словенської мови з боку сербської чи хорватської?

Петер Семолич: Словенська мова зараз – офіційна мова на всій території Республіки Словенії. У тих районах, де проживають значні італійські та угорські меншини, на додаток до словенської офіційно використовуються італійська або угорська мови.

Поширюватися в публічному просторі словенська мова стала після розпаду Австро-Угорської імперії з кінця Першої світової війни. Але близько третини носіїв словенської мови опинилися за межами тодішнього Королівства Югославії і здебільшого зазнали мовної асиміляції. Та навіть і в Югославії словенська мова зовсім не була рівноправною з сербською, оскільки діяла офіційна доктрина єдиної югославської нації, словенська мова була витіснена з армії, залізниці та інших державних установ. Однак проти цієї тенденції рішуче виступали видатні діячі словенської культури, тож у суспільстві словенська не втрачала свого значення.

Під час Другої світової війни Словенія була розділена на німецьку, угорську та італійську зони окупації. У німецькій зоні прилюдне використання словенської мови обмежувалося, тоді як італійці й угорці мали далекосяжніші плани асиміляції словенців, тому діяли м'якше. Але саме в той період зміцнилося розуміння, що словенська мова – наріжний камінь словенської ідентичності, і вона перебуває під загрозою.

Після Другої світової війни Словенія стала однією з республік Югославії, а мова отримала статус офіційної в республіці й однієї з державних мов югославської федерації. У часи перебування в Югославії словенська мова сприймалася чи не єдиною визначальною рисою словенців серед інших народів країни, при цьому постійно зазнаючи утисків через посилення унітарних тенденцій. Намагання тодішнього уряду всебічно зміцнити панування сербсько-хорватської в усіх сферах життя в країні було одним із важливих чинників, що призвели до відокремлення Словенії від Югославії.

На такому історичному тлі словенська мова в Словенії сприймається як безумовна цінність, як те, що необхідно розвивати й підтримувати. І саме тому словенці спілкуються один із одним без посередництва інших мов, не вдаючись до сербської, хорватської чи боснійської. У спілкуванні ж із представниками сербського,

боснійського, чорногорського чи хорватського народів, які після розпаду Югославії залишилися в Словенії або приїжджають до нас, словенці крім рідної можуть використовувати і їхні мови (здебільшого словенці ще знають сербську чи хорватську. – В.К.).

За час незалежності Словенії посилилися позиції англійської мови. Мовні пуристи бачать загрозу для словенської мови здебільшого з її боку, а не з боку сербської чи хорватської. Вважаю, що ці побоювання перебільшені, хоч і мають під собою причини, бо час від часу в деяких вишах, передусім на економічних факультетах лунають пропозиції перевести викладання на англійську мову. Однак ці пропозиції натикаються на сильну протидію як серед співробітників самих вишів, так і серед громадськості. При цьому не спостерігається, щоб словенці часто в повсякденному спілкуванні послуговувалися англійською мовою. Окремі англійські, сербські, боснійські й хорватські слова проникають в словенську мову, особливо на рівні сленгу. Але як на мене, це навіть позитивний і симпатичний момент, який лише оживляє мову.

Зі словенської переклав Володимир Криницький

*

І не було ні слів, ні болю, ні жалю.
Була Вона. Маленька дівчинка,
Потрапила в полон Його кохання,
В Його обійми, музику, люблю.
Так солодко, так тепло, і так ніжно,
Що боязно було поворухнутись,
Щоб не розтанув сон той, не проснутись.
Душа вмивалась чистими сльозами,
Сльозами щастя, радості, любові.
Ще тіло було тут, душа в Раю.
І не було ні слів, ні болю, ні жалю.
Була лиш дяка янголам і Богу,
І ще було люблю, люблю, люблю...

Був День і Ніч,
Він і Вона,
Була зоря вечірня, рання.
І не було ні слів, ні болю, ні жалю.
Була любов. І тільки не було кохання.
Безмежна, вічна, перша і остання...
І тільки не було кохання. Я люблю.

*

ВИЙДИ з театру тіней,
Вийди на зустріч долі.
Сутінки для ВАМПІРІВ,
Ти ж не згориш на волі.
Вийди і стань дорослим,
Ми вже давно не діти.
СПАМ тобі не допоможе
Мною заволодіти.
Вийди, нехай твою душу
ЧЕРВИ не пожирають.
Ті, що Любити хочуть,
Шлях цей не обирають.
ГРАТИСЯ в маріонетки,
Я собі НЕ ДОЗВОЛЯЮ.

МРІЯ

Який ти хлопчик ще,
Ти ще не розумієш,
Що вже не я,
А ти про мене мрієш.

Олександр Андрієвський

ISSN 2411-0086

*

середина осені
попереду ще півроку холоду
ще довго нам мерзнути в руки і видихати пару
прокидатися під монотонний стукіт дощу
в такі дні тільки і залишається що перебирати пошту
старі квитки на концерти й футбольні матчі
займати свої місця на сходах біля входу в метро
поміж бомжами що сплять обійнявшись
і голосними студентами
та оживлювати у пам'яті давні розмови

те що ти розповідала тоді звучало для мене
як щось з паралельного всесвіту
все це листування сполученням харків ужгород
яке розрізало країну навпіл
всі ці дальнобійники метафізика кримського автостопу
тієї зими ти вперше показала своїй дівчині море
яке вона ніколи доти не бачила

залиш адресу
я теж напишу тобі листа
розповім сумну казочку на ніч
наприклад про такий собі шкільний урок
на якому вчитель історії каже дітям
якщо читати підручники з кінця все буде правдивіше
вони пробують і назавжди звикають сприймати світ саме так
запам'ятовують зовсім іншу ретроспективну історію
читають про добровольчі загони які вертались з війни
кожна війна закінчується коли вертаються добровольці
завжди між собою подібні окопні зомбі
про що вони думають що наспівують сходячи з поїздів

наші веселі фрайкори в пост-дощовому берліні
наші двадцяті прокурени джазові хриплі і зголоднілі
наша програна партизанка втомлена інтифада
безнадійна герилья безалкогольний путч

наші сумні плацкарти і товарняки

ISSN 2411-0084
тоді ми їхали у напівпорожньому вагоні

і провідниці радили нам зійти

пропонували купити нам квитки

на інший потяг який ішов до криму і поїхати до батьків

ми відмовляли казали що ніхто нас не змушує ми ж добровольці
це означає дешеві берці

молитовники під бронежилетом сірі розтягнуті кофти

які за версією одного з нас видавали

в американському спецназі для тренувань

але мені це більше нагадувало про львівський секонд

засинати з ножем в руці на бетонній підлозі наготові

прокидатись від вибухів з думкою що міг би спати ще дві години

в той самий час ти мерзнеш на трасі чекаючи на авто і

полюєш на одну з п'яти жінок-дальнобійниць на всю країну

бідолашну країну яку розрізають вервиці вагонів

товарних поштових спальних заіржавілих

з фронту на фронт визначаючи де проходять кордони

для тих хто вертається їде живих і вцілілих

хто сидючи біля входу в метро перебирає старі квитки

згадує підтрибунні приміщення з яких починалися бійки

що перетікали у громадянські війни і навпаки

поки у сутінках загорались перші зірки

над автотрасою де тримаючись за руки дві лесбійки

намагаються зупинити хоч когось і водії

які евакуюють приголомшених футболістів

дізнавшись від однієї що за море чекає її

залишаються з ними та з солідарності теж не зрушують з місця

вірш який стане гімном цілого покоління

який цитуватимуть на холодних зупинках

декламуватимуть дорогою від метро

який кожному нагадає про щось своє

розслабся

ні ти ні я

його не напишемо

*

ISSN 2411-0086

пластика твоїх пальців кожна лінія злам
твоя індивідуальна мова що формувалася паралельно
з невідворотними деформаціями кісток розповзанням родимих плям
що залишались на твоїй шкірі немов загоєні акварелі

твої інтонації дотепер залежать від ілюстрацій у словниках
і головне в абетці від розкладу руху маршруток від розбудови
шкільного подвір'я від імені пса що весь час зникав
від запаху сторінок з журналів свідків єгови

сімейні світлини в альбомах тінейджерська музика на тб
вона звучала так довго що просто лишила відтиск
усі ці привиди з твого дитинства так міцно тримають тебе
це все через них ми просто не здатні порозумітись

Інгвар Ант

ISSN 2411-0086

ПЕРЕМОЖЕЦЬ

*«Синдром популярності.
Це коли люди забувають, хто вони такі,
і починають вірити тому, що про них говорять»
П. Коельйо
«Переможець залишається один»*

Арена завивала від збудження.

Свист. Крики. Вибухи.

Спалах. Замерехтіло сяйво та понеслось кривавим димом. Згодом, зайнялись сині та зелені вогні. Чорний – виявився останнім.

Тисячі рук потягнулись вгору.

Тисячі очей прикипіли до поля.

Тисячі горлянок верещали. Викрикували слова, що обривками летіли в небо. Робили паузи, засмоктували розжарене повітря та знову спалахували ревом. Руки в екстазі виляли над піднятими головами.

Арена наповнилась запахом пива, брудної лайки та людського поту. Смердючих випарів від кожного піднятого задку. В натовпі не розлічиш поганців. В натовпі всі однакові. Натовп породжує ідеалів.

До початку дійства залишились лічені хвилини.

Загорілись прожектори. Замигали сирени. Шоу почалось.

Феєрія обіцяла вражати. Не поступатись іграм римського Колізею за часів Нерона. За дві тисячі років так і нічого не змінилось. Все нове – це добре забуте старе. «Хліба і видовищ», що ще потрібно людям?

– Доброго дня, шановні пані та панове, – лунав із колонок медовий голос.

Виглядало, що пронісся невидимий імпульс. Враз, відкрилось море ротів. Галас із силою заповнив радісну арену.

– Жителі та гості міста...

Звук натовпу збільшувався.

– Я радий бачити вас сьогодні, – чулося легке потріскування, – на щорічних змаганнях...

Подальші слова поглинула арена.

– ... переможець отримає все!

Прокотились радісні оплески. Так виглядало, немов кожен, саме в

цю секунду, був тим одним – переможцем. Отримав обіцяний вінець першості.

ISSN 2411-0086

– ... кубок та суму в...

Знову нагрянула схвальна хвиля натовпу.

Свист. Оплески.

– Ви готові до видовища? – продовжував диктор.

– Таааак! – завили глядачі.

– На всі сто?

– Таааак!

– Впевнені?

Чувся грайливий голос ведучого.

– Тааааак!

Відповіла переповнена арена. Пронісся гул.

– Тоді, – на секунду запала тиша, – починаємо відлік.

Начебто по команді, всі піднялись із місць. Зірвались. Скрип дерев'яних сидінь. Шуршання пробитого потом одягу. Шум броунівських тіл.

Мить. Тиша і... Відлік.

Загорілись червоні вогні.

На тьмяному екрані забігали цифри.

– Десять, дев'ять, вісім...

Натовп підхоплював.

Кожен підніс вгору руки. Зімкнув два пальці та хлопав.

Відраховував.

Чернові вогні ще мигали.

– Сім, шість, п'ять...

Голови повернуті. Концентровані в одну точку. Дихання уповільнилось. Серця відбивали такт кожної цифри, яку вигукнула арена. Весь світ зупинився, ніби очікував вибуху атомної бомби.

Блиснуло жовте сяйво світлофора

– Чотири, три, два...

Час навколо завмер. Планета зупинила рух. Тіні залякли.

Жовте вогник погас.

Вибух?

– ... один!

Табло загорілося зеленим.

– Впеееееред! – завили колонки.

Пістолетний постріл проковтнув голос натовпу. Арена захлинулась вигуками. Час від часу, викидала голос диктора та рипіння колонок.

– Подивись, Макс, – ревів чоловік у помаранчевій сорочці, яку

розплескав вітер, – хаааа, твій «Рубець» – останній. От, каліка, а я тобі казав...

ISSN 2411-0086

Блондин, у світло-синьому костюмі, втулився поглядом на дорогу, не реагував. Він заціпенів, увійшов у транс, тримав міцно зім'ятий квиток. Пальці нервово тряслись, по чолі прокотилась невидима цівка. Попрямувала вниз, скотилась на орлиний ніс. Полетіла на лаковане взуття.

– Макс, ти чуєш мене?

Хлопець, що сидів поряд, легко штовхнув його ліктем.

Безрезультатно.

– Маакс! – протягнув.

Помахав рукою перед очима товариша. Тицьнув його пальцями. Той смикнувся, замотав головою.

– Що? Що сталося? – вигукнув другий.

– Твій «Рубець» – останній!

– Що? – його очі звузились, – Не чую тебе!

– Твій «Рубець» – останній! – ледь голосніше прокричав перший.

– Не розумію! Я... Я те-бе не чую! – зігнув руки «в гармошку», майже по складах, вигукував другий.

Перший, вдягнутий в світлі джинси, сорочку накинуту на білу футболку, підніс вказівний палець. Іншу руку поставив на плече співрозмовника та голосніше прокричав йому у вухо.

– Кажу, бачиш? – провів пальцем, – Твій «Рубець» зараз іде останнім. Почув?

– Почув! – злостиво вигукнув другий.

Прикусив язика, подумав кілька секунд та прокричав.

– Почекай, це лиш перше коло!

– Що? – не вловив другий хлопець.

– Кажу, глухий ти дурню, це лиш перше коло!

– Ти знаєш, як моя бабця завжди говорила?

– Я її ні разу не бачив, – промовив з іронією, – звідки?

– Починають за «здравіє», а....

– А там підтоплюють і приходять першими! – не витримавши, додав перший. – Ти краще не каркай тут, давай пиво швидше!

– В сію секунду! Тримай!

Він відкрив міні-холодильник, дістав по пляшці пива. Передав одну товаришу, а іншу відкрив собі, зубами. Виплюнув із рота корок. Повернувся поглядом на арену, потягнув холодну рідину в себе. Пляшку тримав недбало. Піна трохи заляпала футболку.

– Без змін, – прошепотів собі під ніс.

Глянув на товариша, забрав пляшку. Знову виплюнув корок.

– Третє! Третє коло минуло!

Виривався голос із колонок.

– Вони минули третє коло, ще сім і...

Арена продовжувала вирувати.

– Першими у нас ідуть...

Чулося потріскування, колонки замовкли.

– А дідько би тебе взяв!

Викрикнув хлопець та стукнув пляшкою об сидіння. Пиво поплигло на його коліно. Розбризкалось невеликими калюжами плям.

– Аби тебе чорти дерли...

Додав слова подяки. Поставив на пів порожню пляшку. Старався, хоч трохи, обтерти плями.

– Ти чув, чув? – піднявся з сидіння, не припиняючи лаятись.

– Що чув? – повернувся до нього блондин, – Як ти собі штани обмастив?

– Та звичайно! – присів на місце. – За «Старого» чув?

– Аякже! – посміхнувся перший, – Пролетів твій «Старий», із третього кола. Як фанера над...

– А шляки б його... – інші слова загубились у шумі, – як так, не може бути? В минулому році – третій. Поза минулому – другий!

– А цього – вийшов на пенсію. Все, кінець його кар'єрі!

– Він уже давно на пенсії, щоб ти знав. – його слова ледве чулися, – Не дурно таке прізвисько «Старий».

– То чого він і далі домагався? – говорив, ніби проживував кожне слово. – Виграти, стати переможцем, захопити кубок?

– А в біса його маму знає, – відпив трохи пива, – що йому втрачати?

– Угу, – скупі посміхнувся другий, – Всім іншим тим більше. Вони давно все...

Арена завилала. Всі піднялись, сколихнула хвиля. Закінчилося шосте коло.

– Першим прибув «Сліпий», – гримів диктор, – за ним «Бородатий», «Король» та «Бітнер».

На короткі миті арена заспокоювалась. Голос із колонок продовжував.

– П'ятірку замикає «Бомж», – тріскотіння, – минулорічний чемпіон – «Рубець» – десятий...

Арену знову колихнуло.

– Вибув «Німий» та «Джокер»!

– «Корабель» не може їхати далі – відкритий перелом!

– «Рудий» – пошкодження, транспортний....

Змагання продовжувались. Коло восьме, дев'яте.

– Хай йому грець, як так? – дивувався другий, спорожняючи ще одну пляшку.

– А от так, просто! – весело вимовив блондин.

– Просто, лиш діти родяться!

– Ну-ну, говори мені тут, – похлопав його по плечу. – Не так уже просто!

– Але як він міг, останнім – десятим – тепер третій.

– От побачиш, він все може! – очі блондина приросли до арени.

– Я вірю в нього, він переможе. І я з ним! – поглядів на скручену у пальцях ставку.

– А хай би йому... – скрикнув хлопець та осушив другу пляшку, – колесо спустило.

– Тобі язик відсохне швидше, – засміявся другий, – ти ж сам знаєш – вони пусті в середині. Головне не зламати вісь. Не запхати пальці під шпиці.

– Найголовніше не злетіти з ві...

Десяте коло завершувалось.

Світлофор мигав зеленими очима.

Натовп волав.

Голос диктора ледве чувся.

Метрів п'ятдесят, сорок, тридцять...

«Рубець» котився першим.

Залишилось, ще метрів десять.

Червону смужку він розірвав грудьми.

Зупинився, важко дихав. Сіру та брудну сорочку, немов вздовж облили водою. Деякі гудзики з неї повилітали, загубились. Його розхристані груди уривчасто піднімались. Багряне та не брите лице опустилось додолу.

– Шановні пані і панове, – кричав диктор, – радий представити вам переможця цьогорічних ігор...

Його пальці тряслись. Обмотаний навколо них бинт – протерся. Показалися криваві відбитки...

– ...номер тринадцять – «Рубець»! – арена схвально завила.

Чоловік лиш підняв вгору сірі очі. Дивився прямо та не відводив погляд. В пустоту.

Фініш. Шампанське. Бурхливі крики арени.

Він знову перший, він – переможець. Переможець?

Двері зачинились, ключ завмер у замковій щілині.

Він поставив кубок на тумбу. Подався до холодильника та прихопив пляшку віскі. Гримнув дверцятами.

Покотився до столу та дістав склянку.

Кілька кубиків льоду, шкварчання налитого напою. Легкий запах алкоголю пронісся маленькою квартиркою.

Підніс склянку до скроні, притулив. Тримав, доки його рука не занила. Доки лід не розтопився. Поглянув на склянку та пожбурих її у куток. Від стіни із дзенькотом відскочили шматки скла. Він прихопив пляшку та попрямував до ліжка.

Хвилин п'ять вдивлявся на своє відображення у кубку, а потім пожбурих і його. Обперся об спинку ліжка та сидів мовчки. Схопив пляшку. Пив, глибокими ковтками. Проливав алкоголь по голих грудях. Горло пекло.

Пекло в грудях, але не від віскі.

Облишив пляшку, повернувся та дістав з-під подушки фото. Приклав до очей. Покотилась сльоза. Чи це була дія спиртного? Він не знав. Далі його рука потягнулась до гладко вибритої голови. Пальці пройшлись повз зморшки чола. Дістались лівої скроні, від якої тягнувся рубець. Знову потягнув фото до очей.

Спогади накопились хвилиною.

Все тіло занило...

Рубець, здавалось, знову кровоточив та робився глибшим. Колись зламані руки, віддавали болем. Спину обпікало вогнем. Голова пішла обертом.

Найгірше було з ногами. Вони налились свинцем та опухли колодами. Знову защеміли та заворушились. Як тоді, перед аварією...

Коли його світ зрушив з місця. Все перекреслив. Покотився в прірву.

А ще тоді він, щасливий, поспішав.

Його дружина народжувала. Перейми розпочались ще в авто. Вона, спітніла, лиш важко дихала. Стиха стогнала, без криків. Жіночу біль не зрозуміти, її можна лиш відчути.

Він же старався якнайшвидше приїхати. Дібратись до пологового будинку. Передати в руки лікарям. І чекати, доки не почує плач немовля.

Із зустрічної смуги вдарив спалах фар. Вереск гальм. А потім, темрява...

Його врятували.

Після операції, у нього залишився рубець. Він замінив ім'я.
Замість дружини і дитини, йому залишили ноги, які більше не відчували болю. І не ступили ні кроку. Померли.

Йому подарували інвалідний візок, яким він заробляв на життя. Виборював першість на щорічних змаганнях на колясках. Із такими, як він – особливими. Людям подобається дивитись на чужі страждання.

Тепер він – улюбленець арени. «Рубець» – його ім'я. Він – переможець!

Ульріх Беккер

ISSN 2411-0086

ЖІНКА З БЛАКИТНИМИ ОЧИМА

Вважається, що в Нью-Йорку, у центрі шаленого, бурхливого міста, майже неможливо випадково зустріти знайомого в кав'ярні, на одному з тисяч трохи спокійніших острівців, куди забігають на десять хвилин, щоб проковтнути з картонного посуду велику порцію кави.

Але власне там я побачив її: скупившись в універмазі «Мейсіз» та йдучи з пакунками у правій і свіжою кавою в лівій руці, я шукав вільне місце. Мій погляд затримався на гарній, хоча й блідій і трохи засмученій жінці, віком біля тридцяти чи, може, трохи більше, з дуже довгими віями, які закарбувалися в моїй пам'яті ще відтоді, як я вперше побачив її, зі світло-блакитними очима, що сяяли, немов гірське озерце під золотим сонячним промінням, озерце, від якого годі звільнитися, завваживши лише його першу хвилю.

Отримавши дозвіл, я присів за столик, вона дивилася на мене, не знаючи, хто я, і немов чекала пояснення. Вона не всміхалася, але тон, яким вона тихо відповіла: «Так, прошу...», був лагідним і привітним, наче линув із глибини душі.

Щоб одразу не втратити її у заманливому темпі довколишнього міста, я почав свою оповідь, яку вона слухала мовчки, не перебиваючи:

– Ви, пані, мабуть, здивовані, що я присів за ваш столик, коли решта – вільні. Мушу зізнатися, що не лише ваша врода привабила мене, я був переконаний, що знаю вас. Та тепер, побачивши вас зблизька, я засумнівався. Усе ж таки, якщо не заперечуєте, хотілося б розповісти вам про ту дивну низку подій, що сталися кілька років тому, і до яких, гадаю, ви причетні.

Якщо ви живете, як і я, років двадцять у Нью-Йорку, вам знайома одна з найбільших напастей цього неспокійного мегаполіса – безсоння. Я одна з його жертв, і, оскільки мої предки були німцями, знаходжу вихід із нього у пиві. Трапляється часто, що, не заснувши протягом однієї чи двох годин, виходжу, щоб купити та спорожнити бляшанку і, таким чином, задрімати.

Тоді було саме так: о другій годині ночі я простував до однієї з небагатьох іще незачинених крамничок, щоб добути свій еліксир від безсоння, коли на моїй зазвичай безлюдній вуличці зненацька виринув переді мною, ніби з нічого, високий чоловік. Лисий,

чорношкірий, приблизно вашого віку, колись, мабуть, кремезний чолов'яга, із загрозливим чи зневіреним, але, безперечно, гордим виразом обличчя; а найбільше в очі кидався трикутний рубець на правій щоці, який наче застерігав: не здумайте напасти.

Він стояв переді мною і жебрав. Коли, завваживши зі страхом у серці, що марно розраховувати на допомогу в цей пізній час, я зробив крок назад, він сказав, щоб я не боявся, і додав, що в нього немає ні житла, ні шматка хліба, ні грошей.

Я хутко обнишпорив свій гаманець, дав однодоларову банкноту і обминув його, простуючи далі до крамниці, проте декілька разів озирнувся, чи не йде він за мною назирці.

Відтоді я часто бачив його на своїй вулиці, вночі і вдень; помітивши мене, він посміхався ще здалеку, підходив, щоб забрати свої гроші, і називав мене своїм янголом. Ми навіть почали просторікувати про різні дрібниці, про вулицю, про важке життя в Нью-Йорку та його жителів, у яких, на думку безпритульного, були кам'яні серця.

– Мене звати Джон, – якось пробасив він, хоча я не був упевнений, що це було його справжнє ім'я; свого ж прізвища він жодного разу не згадав.

Якось уночі, потерпаючи від безсоння, я стояв з пивом у руці біля вікна і дивився на свою темну вулицю і на свого негра, який ішов із моєю останньою банкнотою. Раптом двоє високих і кремезних білих підійшли до нього, крикнули щось, чого я не міг почути через шибу, і за мить накинулися на нього. Один із них заломив йому руки за спину, а інший почав лупцювати по животу й обличчю.

Я кинувся до телефону, викликав поліцію, потім знову підбіг до вікна. Джон непорушно лежав на тротуарі, а білих уже й слід прочах. Не чекаючи ліфта, перестрибуючи через сходинок, я полетів з шостого поверху надвір і підбіг до нього саме тоді, коли над'їхали поліція та карета швидкої допомоги.

Джон лежав у крові. Вона цебеніла з рота, цівками стікаючи по обличчю та заливаючи очі. Та він був живий. Рятувальникам удалося зупинити кровотечу, згодом його віднесли в машину. Тим часом поліція розпитала мене про Джона, про двох нападників. Я розповів усе, що знав.

Після тієї ночі Джон більше ніколи не потрапляв мені на очі: ні на моїй вулиці, ні деінде в нічному місті.

Кілька днів по тому мене запросив на вечерю один із моїх торгових партнерів. Там зібрався невеликий гурт людей, з яких я знав двох

чи трьох, а свого сусіда за столом я пізнав лише за іменем. Час від часу ми з Пітером МакКортом, саме так його звали, обмінювалися повідомленнями електронною поштою, домовляючись про постачання та плату за товари, що їх моя фірма замовляла на його підприємстві, хоча ніколи не бачилися особисто. Точилася розмова про наші компанії, спільні клопоти, про те, як пережити складну ситуацію, що склалася після нападу терористів у південній частині Мангеттена кілька місяців тому.

Коли хтось за столом завів мову про жебраків і твердий намір «батьків міста» вивезти їх із вулиць до громадських і церковних притулків, щоб зробити Нью-Йорк і його околиці привабливішими для туристів, мій сусід мовив з гіркотою в голосі: «Уже давно пора викоринити цю біду із нашого міста». Відчуваючи, що всередині закипаю від люті, я подумав, що настав сприятливий момент для розповіді про Джона і про те, що з ним трапилося на моїй вулиці кілька днів тому.

Пітер втішно глянув у мій бік:

– А звати його Джон, і у нього на щоці трикутний рубець?

– Так, – відповів я схвильовано, бо він так буравив мене поглядом, ніби якимось чином був у цьому замішаний.

– Я його знаю, – сказав він нарешті із самовдоволеною посмішкою, – чи, мабуть, краще сказати: я знав його. Він працював кілька років під моєю орудою.

– А... – пробурмотів я, відчуваючи, що серце ось-ось вискочить із грудей. – А ви знаєте, що з ним сталося? Чому він бездомний, безробітний?

Пітер МакКорт міцно стиснув губи, ніби стримуючи слова, і нарешті мовив:

– Не знаю, що там сталося після звільнення, але він втратив у нас роботу... через... через кепське становище фірми... Нам тоді довелося звільнити третину працівників...

Я зрозумів, що ця тема йому чомусь неприємна, і перевів розмову на інше.

Наступного ранку газети повідомили, що Пітер МакКорт віддав Богові душу, при цьому вони натякали на неприродність смерті.

Можете уявити, любя пані, що я відчував у зв'язку з тим збігом обставин: приятелювання з Джоном, напад на нього, його зникнення, і, нарешті, зустріч з Пітером, колишнім шефом Джона, напередодні його смерті.

У наступні місяці я передивлявся всі газети, жадібно вслухався

в усі телевізійні репортажі з кримінальної хроніки і незабаром дізнався, що Джона звинувачують у вбивстві Пітера. Розтин показав, що Пітера було отруєно, а якийсь сержант відкопав, що Пітер звільнив Джона – і не через загальну кризу на фірмі, як казав мені МакКорт, а внаслідок дивних сварок, що виникали між ними в офісі день у день, протягом кількох тижнів. Сержант поліції знайшов Джона у притулку для жебраків, куди його відвезли після того, як загоїлися рани і лікарі заявили про його одужання.

Але сумлінний прокурор зволікав із висуненням звинувачень і початком процесу: головною причиною цього було цілковите мовчання Джона і його відмова відповідати на будь-яке питання поліції чи будь-кого.

Я пішов на суд у перший день розгляду справи і побачив його: схудлого, з гіркотою в очах і, як на мене, дещо збентеженого. Зал був ущерть набитий цікавими і охочими до сенсацій глядачами: справа ж бо довгий час мусувалася в засобах масової інформації. На щастя Джона, суддя вже за три години припинив слухання і оголосив про закінчення процесу, а Джона визнав невинним. Це сталося після того, як адвокат запросив трьох інших жебраків і двох перехожих, які під присягою засвідчили, що бачили його в той час, коли, за словами патологоанатома, що робив розтин, Пітеру могли підсипати отруту. Навіть тоді Джон не проявив жодних емоцій і мовчав, як і раніше.

У цю мить полегшення після почутого вироку про звільнення майже нечутний звук у рядах присутніх, схожий, можливо, на кволе зітхання, змусив мене озирнутися – і я побачив жінку з довгими віями, такими як ваші, про неї я розповідав на початку: вона ледве могла стримати сльози, боролася зі своїми почуттями, прикипівши виразними блакитними очима до Джона.

І я відчув якийсь зв'язок між обома, красунею і чорношкірим жебраком, про що вирішив розпитати у Джона.

Після останніх формальностей у суді він згодився, щоб я знову відвіз його у притулок для жебраків. Дорогою він нарешті все пояснив: і своє становище, і причину свого довгого мовчання.

– У мене був роман з найвродливішою жінкою міста, – почав він, – але дилема полягала в тому, що вона була дружиною мого безпосереднього шефа.

– Це та жінка в залі суду? – запитав я.

Він ствердно кивнув головою.

– Її чоловіком був покійний Пітер МакКорт, про якого йшлося на цьому процесі.

Він знову замовк на мить.

ISSN 2411-0086
— І? — запитав я спокійно, щоб не виказати збентеження від власних здогадів.

Джон зітхнув.

— І він викрив наш роман... Ми тижнями сварилися в офісі, тому що я не міг відмовитися від свого кохання і захищав його, а він відмовляв їй у праві на розлучення. У неї було обмаль грошей, вона сиділа вдома, займаючись господарством, коли він заробляв на службі, а розлучення та адвокати коштують багато, особливо, коли проти виступає один із партнерів... Зрештою вона його залишила і переїхала до матері, а Пітер звільнив мене і поклявся зруйнувати моє життя так, як я... зруйнував його.

Була п'ятниця, близько полудня. Безліч жовтих таксі та вантажівок створювали затори на вулицях, через що моя автівка ледве просувалася вперед. Це дало мені змогу не підганяти його з розповіддю; Бронкс – мету нашої подорожі – ми, напевне, досягнемо лише за годину, ба, навіть пізніше.

Нарешті він продовжив, дивлячись крізь вітрове скло на інші автомобілі:

— Я відчував його скрізь і повсякчас. Він неухильно дотримувався своєї обіцянки. Я не знаходив іншої роботи, бо службовці на різних фірмах, куди я звертався, телефонували до нього, щоб дізнатися про мою репутацію і щоб запитати, чому я був звільнений. Можливо, я був надто гордовитий, щоб погодитися на одне з багатьох місць невисокого рівня у ресторанах чи крамницях, де б мені платили якусь дециму, не цікавлячись при цьому, звідки я прийшов. За кілька місяців мені забракло грошей на оплату помешкання – і мене викинули на вулицю. Зупинився в одного приятеля, але той одружився і я був змушений залишити те місце. Перебрався до іншого приятеля в однокімнатну квартиру, яких багато у Нью-Йорку. Він перебував у Європі, але, коли повернувся, я пішов і звідтіля. На той час я вже жебракував, бо треба були гроші, щоб купувати якусь їжу. Так я познайомився з іншими жебраками, і якимось вирішив залишитися з ними на вулиці. Адже було літо... Я цілком поклався на долю... Я вже давно втратив усі свої страховки на лікування та пенсію. Зрештою я визнав, що Пітер свого домігся на всі сто: він цілковито і повністю зруйнував моє життя.

Ми їхали північною стороною Мангеттена, весь час Бродвеєм, з надією дістатися одного з мостів на Бронкс. Машини сигналили, водії лементували, пішоходи стрибали туди-сюди перед автомобілем,

щоб швидше дістатися іншого боку вулиці, як це завжди було й буде в цьому місті. Відчувалося, що найважча частина розповіді ще попереду. Тому я мовчав, щоб дати можливість Джону віднайти потрібні слова.

– Я вирішив порвати з нею. Не лише тому, що я не хотів, щоб вона бачила мою вбогість і слабкість. Але й через те, що навіть у наші новітні часи, на початку двадцять першого століття, стосунки між чорною і білою людиною дуже часто приносять лише прикроці та сварки в обох таборах чи громадах: білій і чорній. До того ж, гадаю, вона вбила свого чоловіка, хоча ніхто не може цього довести через правдоподібне алібі, яке вона собі створила... З нею прийшло лише нещастя, вона повсякчас переслідує мене, і через неї я ледь не закінчив свої дні за ґратами чи на електричному стільці...

Тут він застогнав і вигукнув:

– Чому я все ще кохаю її? Ту, що повністю зруйнувала моє життя так само, як і її чоловік!

І додав спокійніше:

– Так, я все ще кохаю її, і не міг захищатися в суді саме через це. Кожне моє слово було б віроломним, бо я вважаю її винною. І тепер мені залишається тільки одне – закінчити те, що не зуміло вчинити правосуддя...

Він знову застогнав і майже нечутно проказав:

– Так, це правда: я замислив вбити його за те, що він зробив мені та їй, а потім накласти на себе руки, але кожного разу, виходячи на його пошуки, мені ставало моторошно – і я повертався назад... Я боявся вбити його і боявся покінчити зі своїм власним нікчемним життям. Замість цього я животів на вулицях, зневажуваний кожним перехожим.

Я перевів погляд на нього.

– Окрім вас, – кинув він, посміхнувся і додав, – ви з'явилися, ніби янгол, і навіть не можете уявити, яку силу мала ваша присутність і як вона утримувала мене від останнього удару по цій істоті... Але це вже в минулому. Тепер уже ніщо не має сенсу. Я не повернуся до того життя, а пошукаю щастя в іншому...

Я хотів сказати йому щось підбадьорливе, щоб утримати його від наступних фатальних кроків, але в ту мить ми зупинилися на перехресті край берега річки, що розділяє райони Мангеттен і Бронкс. Він відчинив дверця автомобіля, вийшов і, опустивши голову, спроквола побрів у напрямку річки.

– Це було востаннє, коли я бачив його чи навіть чув про нього, –

сказав я вродливій смертельно-блідій жінці в кав'ярні. Вона тихо плакала, сльози проступали з її великих світло-блакитних очей, текли з-під довгих вій по щоках і шії. Хоча під час моєї розповіді вона не промовила жодного слова, але я прочитав в її очах, що вона впізнала цю історію, яка так зненацька наздогнала її в цій кав'ярні, і зрозумів, що сльози були її останньою, мовчазною сповіддю.

Вона піднялася з болісним виразом обличчя, крізь розбурхану пелену ясних сліз кинула на мене останній погляд з-під своїх прекрасних очей і врешті розчинилася у вуличному натовпі.

З есперанто переклав Петро Паливода

Назарій Вівчарик

ISSN 2411-0086

НЕТУТЕШНЄ ЧУДОВИСЬКО

Сірий чи то за кольором, чи то від пилюки мікроавтобус «Опель» повільно під'їжджав до містечка, минаючи першу приміську заправну станцію, де його проводжали зацікавленим поглядом. Попри пилюку, на задньому склі старого автомобіля можна було помітити логотип: синьо-білий напис «TV-центр» всередині мальованого телевізора.

У містечку рідко щось відбувалося, проте нині воно таки втрапило на перші шпальти газет. Продавчиня кіоску з написом «Преса» на привокзальній площі гордо виставляла на вітрину свіжі випуски різноманітних обласних і навіть всеукраїнських газет, які вирішили винести на першу сторінку тему про чупакабру.

– Що ти ту камеру в руках крутиш? Вмикай і знімай. Зараз навіть діти вміють відео знімати. А в тебе он яка камера велика! Справжній оператор! – загиготів водій «Опеля», довготелесий жилавий парубок з чорними як смола очима.

– Чуєш ти, журналісте, роби свою роботу, а я вже справлюся. Мені б лише вказали, де та тварюка, то я б її швидко спіймав, – відповів водію якимсь дивним акцентом загорілий кучерявий сусід і став роззиратися обабіч дороги, жуючи свою товсту нижню губу.

Машина звернула на одну з вулиць, чавлячи жовті абрикоси. По обидва боки від машини пробігали бетонні чи дерев'яні паркани. Біля одних воріт на лаві сидів у картузі і з кошлатими бровами дідуган, зіпершись на ціпок. З іншої хвіртки вибігли малі замурзані дівчатка у кольорових спідничках, щось весело цвірінькаючи поміж собою. Здавалося, газети писали зовсім не про це провінційне містечко, бо тут люди жили своїм життям і нічого надзвичайного ніби не було помітно.

– Тут, – показав на один з будинків водій, поперед якого світила на сонці небесною блакиттю металева брама.

– Номер тринадцять, – відповів кучерявий. – Як символічно.

Машина притиснулася ближче до брами і обидва вийшли надвір. Водій порадив напарнику:

– Тільки говоритиму я, як журналіст. А ти зі своїм заморським акцентом намагайся мовчати. Твоє діло – знімати сюжет. Втямив?

Кучерявий махнув невдоволено рукою і відступив, немов лакей пропускаючи насмішкувато журналіста вперед, до хвіртки.

– Агов, господине, є хто вдома? – загорланив журналіст.

У дворі істерично загавкав малий песик, а десь всередині будинку почувся якийсь рух. На ґанок вийшла, важко дихаючи, немолода жінка. Вона обтерла об фартух руки, поправила хустку і поспішила до хвіртки.

– Так-так, є вдома. А ви оце мені дзвонили нещодавно, так? Я тут якраз тісто стала місити на варенички, бо внучку привезли, – чаклюючи біля хвіртки і впускаючи хлопців, проказала жінка.

Обидва зайшли у двір й істеричний песик, побачивши високих парубків, а особливо запримітивши довгу палицю – штатив від відеокамери – завбачливо поліз у будку.

– Так, це я дзвонив. Ми з телеканалу й хочемо зняти сюжет. Я журналіст. Мене звати Сергій, а це Андрій, оператор.

Жінка з провінційною безпосередністю одразу ж стала придивлятися до оператора, у якому відчувалася неслов'янська кров. Кучерявий був більше схожий чи то на цигана, чи на татарина.

– То це ви мене, рідненькі, і по телевізору покажете? – запитала нарешті вона.

– Віро Іванівно, – поспішив журналіст, – давайте ви нам все розкажете, бо у вашій місцевій газеті писали, що ви бачили ту істоту.

– Та це вони прибрехали, рідненькі. Що ж я бачила? Ніч була. Кури у нас там за повіткою сполошилися, собака дзявкотіла, то я діда нашого збудила, вибігли ми вдвох до господарства, аж там кури дохлі вже лежать. Та що я вас на вулиці тримаю?! Рідненькі, ви в хату заходьте, – кликала господиня.

Усі зайшли в дім, звідки війнуло приємною прохолодою і запахом їжі, гості чемно роззулися і журналіст штурхнув оператора під бік. Той розставив штатив і почав на ньому кріпити відеокамеру, яка ніяк не хотіла фіксуватися. Оператор щось мутикнув під ніс і таки прилаштував камеру, потім навів її на Віру Іванівну, з-за якої вигулькнула маленька білявка.

– Ой, та що ж це ви, я ж хоч фартух зніму. Аліночко! Ану стань біля мене, щоб і тебе показали по телевізору. Дяді з телевізора! – зачаровано сказала господиня, схвильовано поправляючи хустку.

З чорно-білого портрета на стіні на гостей дивилися чоловік і жінка – батьки Віри Іванівни. Десь на стіні бамкнув годинник, розгойдуючи маятником. За вікном прокукурікав півень, скликаючи вцілілих курей.

Оператор прицілився на Віру Іванівну лінзою об'єктиву, а журналіст став розпитувати. Його насамперед цікавило, чи встигла

жінка побачити непрохану істоту, яка вночі вдерлася до її курей? Віра Іванівна, на розчарування парубків, не бачила розбишаки, зате вона довго й детально описувала свої переживання.

– Кури, яких той звір подушив, укушені були під ліве крило. На місці ранки три дірочки, немов від укусу комара чи кліща, тільки в тисячу разів більші. То наш дід схопив лопату і за хату на город. Думав наздожене, а воно десь там зникло... – бідкалася на камеру господиня.

Дізнавшись, що господиня та її «дід» так і не бачили нічного звіра, журналіст з телеоператором помітно посмутніли і почали збиратися. Господиня щось згадала і залишивши внучку, яка з цікавістю розглядала гостей, поспішила до кухні.

– Ось, рідненькі, поїжте, бо ви ж, мабуть, довго до нас їхали, – припрохувала вона.

– Це що? – жуячи, запитав кучерявий.

Віра Іванівна здивовано поглянула на нього.

– Та це ж вареники! То він просто запрацювався, – одразу знайшовся парубок, що представився журналістом Сергієм.

Оператор ствердно кивнув і з насолодою дожував пухкий вареник з вишнею.

Зацікавлена мала з вікна проводжала мікроавтобус, що від'їздив від їхніх воріт. Цуцик, якому набридло гавкати, спав у тіні дерева.

– Що це ти ніяк того штатива не складеш? Он же муфту послаб і він одразу складеться вдвоє! – вирулюючи, порадив водій.

– Розумний ти, сам би повправлявся в цьому всьому. Бо бачу, що в журналіста робота простіша, – відреагував той.

Колега посміхнувся:

– Не скигли. Зараз виїдемо на дачний куток, що на околиці. Ти ж сам чув, що Віра Іванівна своїй родичці дзвонила, до якої воно теж навідувалося. Може та щось конкретне скаже.

Вулиця з новими будинками – дачами, що звели у цій провінційній тиші різні крутелики, була край поля, за яким виднілася лісопосадка. Родичка Віри Іванівни була молодшою і більш діловою. Вона показала кролячі клітки з товстими розігнутими прутами, показала фото знекровлених трупів кролів, показала копії заяв, які її чоловік понаписував у міліцію, ветлікарню, товариство мисливців тощо, і... вказала на лісопосадку.

– Там наша місцева баба Марина корову пасе, то вчора скаржилася, що чула якесь завивання. Ні, більше того, вона навіть казала, що бачила щось таке велике, схоже на кенгуру, але воно

в куцах сховалося. Проте сусід-мисливець нічого не знайшов, – сказала на прощання жінка.

Оператор знову вовтузився зі штативом, намагаючись його впхати у машину. Журналіст замислено дивився в кінець поля, а тоді скомандував:

- Ідемо у ветлікарню.
- Можна і до мисливця заїхати, і в міліцію зайти... – запропонував кучерявий.
- У міліцію? Та ти що?! – з притиском сказав журналіст. – Гайда у ветлікарню, а тоді до лісосмуги проїдемося. Тільки вже не камеру готуй, а нашу апаратуру...

З єдиної нормальної асфальтованої вулички, яку зробили собі дачники, знімальна група знову виїхала на розбитий шлях і машина почала стрибати на вибоїнах. Та водієві, схоже, не було шкода автомобіль, який то кректав, втрапивши в яму, то скреготав днищем, вибираючись з неї. Хлопці зосереджено придивлявся до будинків, шукаючи будівлю ветлікарні.

– Ось вона, сюди ще візьми відеокамеру, – сказав журналіст. Біля лікарні було тихо, а в полущених коридорах пахло сирістю. Стара будівля, немов присоромлена своїм станом, ховалася за товстими туями. Кабінет головного лікаря в коридорі одразу ж впадав у вічі: він єдиний мав не облущені білі фанерні двері, а лаковані дерев'яні з золотою табличкою.

– Хлопці, до вас у мене вже були журналісти, а інші он на телефон дзвонять весь час. Вже втомився говорити про це. Я тридцять років очолюю ветеринарну службу, але такого раніше не бачив. Тож не знаю, що вам сказати. Та вважаю, що перш ніж говорити про чупакабру, треба розв'язати проблему безпритульних собак, – упевнено говорив лікар, сидючи серед стосу паперів.

Він був у блакитному халаті, кремезний, з товстими волохатими руками та сивіючими вусами. Під стелею на стіні висіла голова оленя, а на іншій – ведмедя.

– А ви, мабуть, подорожувати любите? – запитав раптом журналіст.

– А з чого ви взяли?

– Он у вас глобус стоїть, бачу карту світу, а на стіні опудала тварин. І, схоже, нетутешніх... – запримітив журналіст, роблячи дуже зацікавлений вираз обличчя.

– Та трохи люблю... Довелося в свій час по Союзу поїздити... Я ж і мисливцем колись був. Але то в молоді літа.

ISSN 2411-0086
– А як ви думаєте, от скажіть щиро, може то просто якась лисиця скажена душить курей чи тхір? Бо скільки вже про цю чупакабру доводилося чути, а бачити – не бачив ніхто! – з відчаєм сказав журналіст.

– А я вам хлопці от що скажу, тільки не на камеру, – схилювся до співрозмовника ветлікар. – Я припускаю, що в місті таки є в нас якась тварюка, бо, повторюся, що таких ран раніше не бачив. Та й сила в звіра неймовірна, бо пруття у клітці розгинає немов сірники. А на дачному кутку вм'ятини від кігтів бачили? То ж якесь чудовисько! В лисиці таких кігтів немає.

– Але ж де його можна знайти? Звідки це чудовисько взялося? – підігривав лікаря журналіст.

– Це приїжджий звір. У нас таких немає. Через радіацію чи схрещення видів така тварюка могла вродитися десь за океаном, а тоді моряки контрабандою через море могли його привезти сюди, як ото вони возять папуг чи ящірок. Адже у нашій області море недалеко...

Позад них щось гупнуло. То оператор, що пакував в сумку відеокамеру, вовтузячись, упустив її.

– Обережніше треба бути. Це ж ваша робота, – зазначив спокійно ветлікар.

Вже надворі журналіст дав щигля колезі, але коли сіли в машину, той те втерпів:

– Чуєш, журналісте! Ти це чув?! Ти чув, що він сказав? – емоційно питав оператор.

– Цить, – сказав колега, – у них щось коїться.

Знадвору справді було чути якийсь шум всередині ветлікарні.

– Хлопці, хочете сенсацію? А кажуть, за дачами в лісопосадці наш місцевий мисливець щось бачив, схоже на кенгуру, лише волохате і з великими іклами. Боявся сам лізти в гущавину, то видзвонив нас. Гайда, знімете відео! Агов?! Як же ви самі? – здивувався ветеринар, проводжаючи очима «Опель», що рвонув з місця як ракета.

Журналіст, що просив називати його Сергієм, тиснув щосили педаль газу. Той, якого представляли усім, як оператора Андрія, закинув позад себе штатив і відеокамеру та заходився, діставати з-під сидіння якусь чорну сумку. До цього незграбний оператор діяв напрочуд легко і доладно: він виймав металеві частини і складав докупи щось на зразок пістолета для пейнтболу.

Мікроавтобус вискочив на трасу обабіч містечка, обігнув збоку поле та в'їхав просто у лісосмугу, не розбираючи дороги.

Звідкись до автомобіля біг дядько в плямистому одязі з рушницею через плече.

– Хух! Ви перші! Я сам не наважився туди лізти. Ондечки там я бачив... – все що встиг сказати дядько, а тоді скорчений повалився на землю від удару струмом з електрошокера.

– Джамілю, ти дуже різкий, – холодно проказав той, що нібито був журналістом.

Джаміль подивився на лежачого, а тоді швидко заклав йому руки за спину і замотав скотчем, щось відказавши незрозумілою мовою. Одразу ж хлопці направилися вглиб лісопосадки, залишивши машину, в якій навіть не заглушили мотор.

Назустріч наступав невеликий лісок, гілки якого чіплялися за одяг непроханих гостей. Та парубки на це не зважали – їх мета була там, в гущавині.

Джаміль виставив уперед великого чорного пістолета, вперши його у плече, а його напарник-водій тримав у руці наготові щось схоже на ліхтарика, що миготів червоним світлом. Враз з гущавини щось засвистіло, яке переросло в тужливе виття, а тоді ревіння.

Все сталося раптово і швидко. З кущів просто на хлопців плигнуло щось у коричневій шубі на товстих і сильних ногах – чи то страус, чи то кенгуру. Джаміль вистрілив у згусток коричневого хутра з пістолета якоюсь блискучою сіткою, що нагадувала спіраль лампи розжарювання, а його напарник направив у чудовисько свій «ліхтарик» і освітив істоту червоним сліпучим спалахом. Істота зашипіла, потім засвистіла і сонно повалилася просто до ніг хлопцям, борсаючись у павутині, яка побликувала, ловлячи промінчики сонця.

Хлопці ще хвилину постояли, поки істота остаточно заснула, а тоді потягли її в мікроавтобус. Там зафіксували здобич пасками і, розв'язавши руки мисливцю, що вже почав очунювати, вскочили до автомобіля.

Задкуючи, вони побачили машину ветлікаря, а за ним – в далині – і міліцейський бобик, що під'їжджали до лісопосадки.

– Там он ваш мисливець каже, що на нього хтось накинувся, то надайте допомогу! А нам подзвонили жителі, що нібито бачили чудовисько десь в іншій частині міста! Поїдемо туди! – закричав водій з вікна, і мікроавтобус рвонув вперед, обігнувши машину ветлікаря.

– Але ж, але ж... Оскаре, як він міг здогадатися? Ти чув, що казав цей лікар? Може він десь був у порту, і бачив, як ця тварюка втекла

з корабля? – дивувався Джаміль, який вже не мав грати роль оператора.

ISSN 2411-0086

– Він просто озвучив одну з версій, яка крутилася у нього в голові. Це розумний дядько, проте він не провидець. Бо не природа чи радіація створила це чудовисько, а наша лабораторія. І тепер будь-що треба повернути його шефу, поки всіх курей і кролів не передавило. А казав же я, що краще з природою в ігри не гратися! Ні! Не послухали... – Оскар замовк, бо ззаду з багажного відділення почувся гуркіт.

– Ні, жени, не можна спинятися, треба далі від'їхати, – тер руків'я пістолета Джаміль.

Знайшовши за містом під лісосмугою рекреаційний пункт відпочинку, хлопці завернули туди. Вискочивши, оббігли мікроавтобус і обережно відчинили двері. Проте всередині лише лежала купа хутра, обплутана блискучою сіткою. З роздертого даху, замазаного кров'ю, до салону світило сонце.

– Нагадай мені, шеф казав нам, що воно скидає шерсть, немов змія шкіру? – дурнувато перепитав Джаміль.

– Не казав, але я не знаю, скільки ще фокусів може втнути ця тварюка. Тож розходимося на пошуки, – скомандував Оскар, і тут обоє почули далекий крик жаху якоїсь компанії, що, очевидно, відпочивала у лісі.

*

Стоїш десь там, між сутінню і снами,
І дивне світло аж у очі б'є.
А за межею – тиша. Скелі й храми...
Немов якийсь невидимий бар'єр.
Стоїш ось так безмовно й безшелесно,
І серцем чуєш дотики роси.
Ця тінь свята, мов музика воскресла,
Яку до Бога на руках носив.

*

Цього року не буде ялинки,
І не буде вона прикрашена,
Цього року усе не таке,
Як було тогоріч.
Залишилась ще мить,
І щемить десь там,
Бо нема тебе,
Не лунає твій голос поруч.
Цього року усе не таке,
Не із того проміння виткане.
Ну скажи, чого тобі ще, чого іще?
І лунають чужі пісні, линути десь,
І вчувається у вогні голос твій.
Цього року тебе нема в досвітках,
І погасло на зорі сонечко...
Але світить ще твоя посмішка,
Ти у серденьку живеш, золотко!

*

Ти не будеш моїм, бо в любові не гояться рани,
Як не висохнуть сльози святих на його обличчі.
Не почувеш оте жадане своє «коханий»,
Бо нестерпна зима плащем затуляє вічі.
Каламутять дощі до щему вразливу сутінь.
Кажеш, боляче? То терпи. Врешті, все минає.
Та й ніхто в цьому світі дощем не боронить «бути».
Ти знайдеш іще вірний шлях до свого Синаю.

*

Я живу в падолисті... І більше нічого не треба.
Зазирають дощі прямо в душу твоїми очима.
Тільки хочеться світла хоч клаптик і трохи неба.
Може, пам'ять жива, і двері тобі відчинить.
Я живу. Іще трохи – й поселюся тут назавсім.
Ще триває любов. І здається, так буде вічно.
А у тебе душа, ніби крапелька, схожа на осінь.
А у серці дощі, до щему, і ніби віщі.
Я повернусь іще. Ти ж ніби умів чекати.
Наша осінь пішла давно, та не в тім причина...
Ти постукаєш в ніч. На порозі дівча кирпате.
Усміхнеться дощам і двері тобі відчинить.

Я розплющую очі й чекаю якогось дива.
Зазираєш у душу – а там тільки вітер свище.
Може, тими дощами сонце в душі втопила,
І виходять із того якісь неспокійні вірші.
Я вдихаю на повну – повітря таке нестримне!
Затамовую подих. Та музика – ніжні рими.
І здійсмаються крила до неба ось так, стиха...
Ти ж літати не вміла... щаслива. А тепер – дихай!

Олеся Гунько

ISSN 2411-0086

*

Там, у сповнених дивного,
Вечорах мого дитинства
Зостався не зібраним липовий цвіт,
Вздовж довгого,
Як тунель клінічної смерті,
Гостинця...
Жилавими руками Баби виплеканий світ
Дорослих історій, на дитячій канві вишитих
Кольорами сумнівів і тривог.
І поїхати – не означає залишити:
За тобою сліднують і твій Демон, і Бог...
Відректись одного, присягти іншому,
Шепотіти у відчаї: «Не покинь»
А там зриває суцвіття липові дівчина
На відстані витягнутої руки...
І я, насправді, не маю гадки,
Якою покутою
Виблагати її прощення
За те, що ми так і не заварили чай?!..
Бабиного затишку порцелянові горнятка
Поросли трощею...
Вибачай, рідна моя, вибачай...

Часом мені не дає спокою
 Думка про те, що якби того дня
 Ти не виронив непримітного папірця,
 За вікном і далі жило б собі озеро Біле,
 А не львівський сплін...
 Величати себе вільною, а не одинокою,
 Відмовлятись нарешті визнати,
 Що в самому початку були ознаки кінця
 І безглуздо шукати життєдайної сили
 В геометрії чотирьох стін...
 І щоразу одне й теж нав'язливо муляє –
 «А якби?»
 Виплоджуючи безліч контраверсійних площин,
 Малює
 Обнадійливі алгоритми,
 Ніби єдиною із усіх можливих причин було
 Не дати мені говорити!
 Не чіпати гробниці твоїх привидів,
 Аби визвучене Слово не сталося Тілом,
 Не читати, аби, не дай Бог,
 Не сполохати їх, не розвидіти,
 Тільки ж недавно все відболіло...

A middle-aged man with thinning hair stands on a cobblestone street. He is wearing a dark brown zip-up jacket over a light blue and white striped shirt. His hands are in his pockets. In the background, there is a building with a red door and a sign that says "БОТ". A street lamp is visible on the right.

Камле Кнійвіля Крим наш. Повернення імперії

Фото: Тумас Льюфквіст

ТУТА ЗА РАДЯНСЬКИМ СОЮЗОМ

ISSN 2411-0086

Грає духовий оркестр, і на його фоні Володимир Константинов, представник «Единой России», правлячої партії, дає сигнал. Рушає старенький кран. Дорожня табличка з українськими назвами населених пунктів Урожайне і Трудове вирвана з землі, її місце займає нова, майже ідентична, свіжа табличка: Урожайное і Трудовое. Потім Константинов говорить у телекамери про відновлення історичної справедливості у Криму. Сюди належить також відновлення оригінальних, російських назв населених пунктів, каже він.

– З політичної точки зору, це дуже важлива подія. Навіть важливіша за хліб.

Ці два топоніми насправді не російські, а, скоріше, типові радянські. Тобто Трудове село та Урожайне село. Трудове з'явилося в радянські часи, а Урожайне до 1944 року мало зовсім іншу назву. Тоді татарські топоніми були усунуті з Криму разом з усім кримськотатарським народом. Татар депортували в далеку Центральну Азію, і вони не мали права повертатися, доки існував Радянський Союз. Але це неважливо. Для нових правителів у Криму історична справедливість означає, що має бути відновлений саме російський варіант радянських топонімів. Бо ж тепер знову править Москва.

Півострів Крим і, зокрема, місто-порт Севастополь, де російський чорноморський флот базується з 18-го століття, у Росії завжди асоціювався з військовою доблестю. У 50-х роках минулого століття Крим був приєднаний до Української Радянської Республіки, але більшість жителів російськомовна ще з 19-го століття. Після розпаду Радянського Союзу Крим залишився у складі незалежної України – та багато хто в Росії ніколи не визнавав, що Крим належить іншій країні.

У Росії приєднання Криму в березні 2014 року викликало безпрецедентну хвилю патріотичної істерії. В опитуваннях громадської думки і так потужна підтримка політики Володимира Путіна перевищила 80 відсотків, вийшовши на такий же рівень, як і після його попередньої успішної військової кампанії – короткої війни у Грузії 2008 року. Гучна критика навколишнього світу послужила як ще один доказ, що Росія насправді вчинила правильно і зупинила західну агресію. Крим, і особливо легендарна база флоту в Севастополі, блискавично стали символами відновленого статусу

Росії як наддержави.

У Криму теж святкували. Велика частина російськомовного населення після двадцяти трьох років у незалежній Україні вітала повернення до наддержави, кероване з Москви.

Захід відреагував так, немов його збудили від довгого сну, заскочений зненацька й розгублений. Дії Росії здавалися ірраціональними. Чому вони пішли на руйнування всієї системи європейської безпеки та знехтували всіма угодами про недоторканність державних кордонів, якщо анексія до того ж неминуче стане надважким тягарем для російської економіки, яка вже знаходиться у стані стагнації?

Але правителі Росії на чолі з президентом Володимиром Путіним виходять з абсолютно іншої картини світу, ніж західні спостерігачі, і тому в них інше поняття базових інтересів своєї країни. Найважливіше, зрештою, – це не хороший розвиток економіки, хороші стосунки з сусідами та благополуччя народу, а статус Росії як наддержави. Мова йде про глобальну гру з нульовою сумою, у якій Росія повинна захищати сферу своїх інтересів за будь-яку ціну. Якись речі, зрештою, важливіші за хліб.

І, звісно, рішучі кроки в Україні – це ясний спосіб дати зрозуміти, що вони жодним чином не допустять підривної діяльності у себе в Росії.

Ці пояснення не суперечать одне одному, а доповнюють одне одного.

Путін – найпопулярніший політик у Росії протягом п'ятнадцяти років не тільки тому, що він змусив замовкнути своїх критиків і зупинив усіх конкурентів. Його підтримка, передусім, пов'язана з тим, що він після хаосу і злиднів 90-х років минулого століття відродив сильну державу і за допомогою прибутків від продажу нафти дав пересічним росіянам прийнятний рівень життя. Оскільки матеріальне благополуччя покращилося, більшість народу погодилася з обмеженням громадянських свобод.

Але після масових протестів навколо президентських виборів 2012 року стало зрозуміло, що все більшу частину благополучного середнього класу вже не влаштовують лише хліб і видовища. Тоді ж можна було побачити, що нафтозалежна російська економіка незабаром зіткнеться з великими проблемами.

Потрібна була нова стратегія. І вона була знайдена.

Ключовим словом стає стабільність: очільники Росії кажуть, що вони працюють на неї, і це насправді те, чого хоче народ після

катастрофічних катаклізмів 90-х років минулого століття. Але мова вже не йде про економічну стабільність. Економіка повинна пристосовуватися – бо ж є речі, важливіші за хліб, наприклад, безпека. Росію оточують вороги, війська яких загрожують країні. Іноземні агенти намагаються знищити досягнуту копіткою працею стабільність Росії, потайки переносячи небезпечні західні ідеї.

Новий опис реальності не є абсолютно новим: хто пам'ятає Радянський Союз, це легко розпізнає. Вороже оточення зі своїми несправедливими антиросійськими санкціями – це теж хороше пояснення, чому ростуть економічні проблеми країни.

До анексії навесні 2014 року кримчани багато в чому продовжували жити в російсько-українському хаосі 90-х років минулого століття, з олігархами і безладом. Той, хто дивився російське телебачення, бачив, як процвітає великий сусід на сході. Тож, мабуть, не є несподіванкою, що багато людей прагнули сильного лідера, який відновить порядок і в Криму.

Наприкінці вересня 2014 року я об'їхав Крим та розмовляв з прихильниками і противниками анексії. Усі вони прагнули порядку й дисципліни замість хаосу й корупції. Але знаходили різні відповіді.

Ті, хто хоче, щоб Крим залишався частиною України, охоче говорили про демократію і права людини. Реальна правова держава за західним зразком і наближення до Європи – таким був їх шлях уперед.. Та багато хто з них уже замовк. Інші покинули окупований півострів і вирушили до Києва – щоб мати можливість вільно говорити, щоб могли працювати для того, у що вони вірять. Для них російське правління в Криму – це продовження радянського гніту, неприємний відгомін минулого.

Ті, хто хоче належати до Росії, охоче говорили про російську мову, яка, на їхню думку, піддається утиску в Україні. Більшість, звісно, сподівається, що приєднання до Росії поведе до вищих зарплат, вищого рівня життя. Та, принаймні, стільки ж вони говорили про добрі старі часи. Деякі прихильники приєднання згадували Сталіна як хорошого керівника. Але ж Сталін не був таким бездоганим, як Путін, – додала одна з них.

Якщо в Росії повторне захоплення Криму для багатьох стало символом відродження країни як наддержави після краху і національного приниження 90-х років минулого століття, для багатьох кримчан путінська Росія – це насправді мрія про Радянський Союз. Не про справжній, бідний Радянський Союз – з цензурою, з дисидентами у психіатричках і з довгими чергами в

порожніх гастрономах – а про хороший Радянський Союз, про золоту епоху, що продовжує жити в дитячих спогадах про літо і в класичних радянських кінофільмах, які ніколи не переставали показувати на російському телебаченні.

Але хороші радянські часи ніколи не повернуться. Бо ж їх ніколи не було.

ВТОРГНЕННЯ НІЗВІДКИ

Рано-вранці в п'ятницю 28 лютого 2014 року будівлю міжнародного

летовища в Сімферополі в Криму оточують п'ятдесят озброєних людей у зеленій формі без розпізнавальних знаків. За словами очевидців, ці люди приїхали у трьох російських військових вантажних автомобілях марки КАМАЗ. На вантажівках відсутні номерні знаки. Чоловіки, здається, належать до тієї ж невпізнаної, добре організованої групи, яка напередодні штурмувала будівлі парламенту та уряду Криму.

Після штурму «зелені чоловічки» вивісили російський прапор над парламентом. У той же день оголошується, що уряд Криму відправлений у відставку. Новий уряд очолює Сергій Аксьонов, лідер «Русского единства», маргінальної проросійської партії. Але досі ніхто не знає, хто такі «зелені чоловічки».

Олена Механік з українського телеканалу «Інтер» швидко дісталася до летовища.

– Ми прибули близько третьої години ночі. Я була єдиним журналістом, який наважився підійти до одного з «зелених чоловічків». Звідки ви? – запитала я. – Україна, Росія? «Росія», – відповів чоловік.

Це могло б стати світовою новиною. Але інформація, яка швидко поширилася в українських ЗМІ, була поставлена під сумнів міжнародними агенціями новин, оскільки російська влада настійно заперечувала будь-яке втручання в події в Криму. Метою було викликати плутанину і якомога довше зберегти видимість, що насправді мова йде про внутрішні заворушення, а не про російське вторгнення, говорить Фредрік Вестерлунд, аналітик з політики безпеки Інституту оборонних досліджень Міністерства оборони Швеції.

Тоді ж Росія також розпочала масштабні військові навчання з північного боку. Коли російські війська наблизилися до України

і створили очевидну загрозу на довгому наземному кордоні, уряд України в Києві навряд чи міг зосередити свою увагу на Криму. Збентеження зросло ще більше два дні потому, 1 березня, коли Володимир Путін попросив і отримав дозвіл від російського парламенту на використання російської армії на всій території України в разі потреби.

Три місяці до того в Києві, столиці України, розпочалися масові протестні акції, після того як президент Віктор Янукович в останній момент під тиском з боку Росії кардинально змінив своє рішення і призупинив давно заплановану домовленість про тісну співпрацю з Європейським Союзом. Але від Києва до Чорного моря далеко. У Криму все було тихо, і більшість не дуже переймалася сутичками в столиці. Думали, що все владнається, як завжди. Та протестувальники, які зайняли Майдан Незалежності в центрі Києва, не відступають. Криваві бої між міліцією і протестувальниками призводять до понад ста смертей між 18 і 20 лютого, а 22 лютого президент Віктор Янукович утікає зі столиці до Харкова у східній Україні. Звідти він їде далі до Криму, уже за допомогою російських спецслужб, які наразі працюють на території України. Там він залишається декілька днів, допоки за власним проханням не був потайки переправлений у Росію. Це пізніше розповів його російський колега Володимир Путін.

– Але тоді ніхто не знав, що відбувається, – говорить кримськотатарський активіст Ескендер Барієв, з яким я зустрічаюся у Криму через півроку після тих подій.

– Тоді все відбувалося дуже швидко. Янукович утік, його розшукувала міліція. Намагалися зробити так, щоб жителі тут повірили, що в Києві владу захопила фашистська хунта, що фашисти відразу розпочнуть масову різню. Хотіли всіх переконати, що російськомовне населення перебуває під загрозою. А хто ж їм міг загрожувати? Ми, кримські татари, звичайно. Хоча, очевидно, що такої загрози не існувало. Та з цієї причини проросійські групи вже 25 лютого розпочали виходити на мітинги й вимагати приєднання до Росії.

Журналіст Арсен був репортером місцевої редакції української російськомовної газети «Сьогодні» в Сімферополі, коли почалися проросійські мітинги в Криму.

– Спочатку їх було небагато, мова йшла про декілька сотень, якісь козаки й місцеві організації. 25 лютого вони намагалися зняти український герб з будівлі парламенту, але не вдалося. Вони

викрикували якісь проросійські гасла, я точно не пам'ятаю що. Це тривало до пізнього вечора, я був там, щоб написати репортаж про мітинг, але, врешті, я пішов. А вранці вони знову зібралися.

Ходили чутки, що парламент Криму 26 лютого розглядатиме питання про незалежність, що, як очікувалося, незабаром приведе до зближення з Росією. Прихильники і противники зібралися навколо будівлі парламенту. Противниками були переважно кримські татари, і їх було явно більше, ніж прихильників, хоча проросійські групи підвозилися автобусами з Севастополя. Однією з проукраїнських учасників мітингу була Ліза Богуцька, яка після анексії була змушена залишити Крим.

– Спочатку було досить спокійно, хоча там була сила-силенна людей. Без сумніву, було п'ять тисяч кримських татар. І почали прибувати автобуси з Севастополя. Те, що вони прибували звідти, було очевидно, тому що це було написано на багатьох автобусах. Людей з проросійською орієнтацією було, можливо, близько тисячі. Нас, що виступали за Україну, було, ймовірно, у п'ять разів більше. Міліціонери спочатку стояли між групами, але раптом вони зникли. Потім хтось збив папаху з голови якогось козака, хтось висмикнув прапор з іншого боку, і виникла штовханина.

За словами журналіста Арсена, протестувальників були більше.

– Я думаю, що всього там було принаймні десять тисяч людей. Вони почали штовхатися там, по центру, де стояли козаки. Було дуже тісно, ми ледве могли повернутися. Нарешті татари відтіснили козаків і побігли до будівлі парламенту. Але тоді вийшов Рефат Чубаров, зупинив їх і сказав, що вони чинять неправильно.

Рефат Чубаров – голова Меджлісу, головної організації кримських татар. У лютому 2014 року він був також членом місцевого парламенту в Криму. Тепер російська влада вислала його – він не має права в'їжджати в Крим.

Голова парламенту Володимир Константинов, який на той час ще представляв українську Партію регіонів, також повідомив, що парламент не буде обговорювати незалежність Криму.

– Усі заспокоїлися і пішли додому, думали, що перемогли. Вони в це вірили. Але наступного дня з'явилися військові, і вже ніхто більше не наважувався виходити, – говорить Арсен.

Есма Ацієва – кримськотатарський лікар. До анексії вона працювала координатором міжнародних проектів з удосконалення догляду за новонародженими та породіллями в Криму. Тепер проектів більше немає, тому що Крим вважається окупованою

територією. Сама вона оселилася в Києві. А наприкінці лютого вона була в центрі подій.

– Я знаю майже всіх лікарів у Криму, до моєї роботи належало знати всі актуальні події в галузі охорони здоров'я. І одна з моїх знайомих чергувала в кареті швидкої допомоги під час великого мітингу біля будівлі парламенту. Вона розповідала, що це було жахливо, у них було чотири машини швидкої допомоги, але тільки дві рації. А мобільні телефони не працювали, вони не могли зв'язатися з диспетчерською.

Один літній кримський татарин помер від серцевого нападу під час мітингу. Жінка з проросійської групи впала, була затоптана натовпом і травмована настільки серйозно, що померла в лікарні.

Наступного ранку Есма Ацієва намагалася потрапити до кримського міністра охорони здоров'я, з яким вона розмовляла після мітингу.

– Ми домовилися про зустріч зранку. Я майже не спала тієї ночі. Коли я зателефонувала йому вранці, він сказав, що він не в міністерстві, що хтось штурмував будинок уряду. Він не хотів повідомляти, де він перебуває. Пізніше я дізналася, що він негайно залишив Крим і поїхав до Києва.

У попередні дні говорилося про пересування російських військ у Криму, але все одно всі були здивовані, коли п'ятдесят важкоозброєних чоловіків у зеленій формі без розпізнавальних знаків о четвертій ранку в четвер 27 лютого захопили будівлі парламенту та уряду, вивісивши російські прапори.

За словами Фредріка Вестерлунда з Інституту оборонних досліджень, зараз можна відносно впевнено сказати, що будівлю парламенту штурмував спецназ російської військової служби безпеки ГРУ. Серед чоловіків у зеленій формі були також загони елітних військ російської армії.

– У них були трохи різні завдання. Будівлі політичного та військового керівництва Криму штурмував, насамперед, спецназ ГРУ, тоді як ті, що оточували військові бази і встановлювали блокпости, у тому числі на перешийку між материком і Кримом, як ми розуміємо, були, передусім, елітними військами російської армії, які склалися з десантних загонів і морської піхоти.

– Спецназ ГРУ використовувався для штурмів, тому що він був навчений захоплювати будівлі з якомога меншою кількістю жертв, – пояснює Фредрік Вестерлунд. – Російські військові також мали підтримку місцевих і приїжджих неформальних збройних формувань, у тому числі груп російських козаків – націоналістів у

формі, які вважають себе нащадками історичних козаків, особливо з південної Росії. Мета полягала в тому, щоб створити видимість, що це локальні, спонтанні події.

– У цьому їм удалося створити достатню невизначеність, щоб можна було з якоюсь певністю заперечувати, що це російські війська. Міліціонери розміщувалися як прикриття між російськими солдатами та місцевим населенням. Тоді й журналістам було важко визначити, що це за солдати насправді.

Таким чином, через кілька годин після штурму прем'єр-міністр Криму Анатолій Могильов дізнався, що він і весь його уряд відправлені у відставку парламентом, який, згідно з повідомленнями, зібрався у захопленій будівлі. Також повідомлялося, що парламент вирішив провести референдум з розширення автономії Криму 25 травня. Але що відбувалося насправді в будівлі, захопленій невідомими військами, навряд чи хтось міг знати. Усі телефонні лінії в будівлі були зруйновані, телефони парламентаріїв були конфісковані, коли вони зайшли в будівлю парламенту, і жоден журналіст не був туди допущений. Неможливо знати напевне, скільки зі ста членів парламенту були присутні, але, як можна припустити, їх було менше, ніж ті п'ятдесят, які необхідні для кворуму відповідно до закону.

Ліза Богуцька сіла в свою автомашину і поїхала до центру, як тільки почула про штурм парламенту.

– Я побачила, що будівля парламенту оточена. Це була не міліція, а люди у військовій формі без розпізнавальних знаків. Багато людей. Вони не дозволяли нікому підходити.

Репортер Тетяна Курманова працювала в Центрі дослідницької журналістики в Сімферополі і була розбуджена інформацією про штурм парламенту о п'ятій годині ранку.

– Ми негайно вирушили туди, ми були першими на місці і стояли там, знімаючи, весь день. Так що ми могли бачити парламентаріїв, які прийшли туди. Їх не могло бути більше, ніж п'ятнадцять, тому що іншою дорогою вони не могли потрапити. Так що очевидно, що все, що там відбувалося, було абсолютно незаконним.

Російський націоналіст Ігор Гіркін, більше відомий під своїм військовим прізвиськом Ігор Стрелков, брав участь у так званих загонах самооборони Криму наприкінці лютого. Опісля він розповідав у телевізійному інтерв'ю, що його загони зганяли млявих парламентаріїв у захоплену будівлю парламенту, щоб відправити кримський уряд у відставку і прийняти новий:

– Я, на жаль, не бачив жодної підтримки з боку керівних органів у Сімферополі, де я опинився. Їх неможливо було побачити. Загони самооборони зібрали парламентаріїв і заштовхали їх у зал засідань, щоб вони голосували. Я очолював одну з груп, я все бачив на власні очі.

Тележурналістка Олена Механік, яка незабаром підійде до «зелених чоловічків» біля летовища, їхала до Криму нічним потягом з Києва в середу ввечері 26 лютого.

– Я поїхала відразу після великого мітингу біля парламенту, але коли я сіла в поїзд, я ще не знала, наскільки серйозним усе виявиться. Коли ми їхали, я зателефонувала до прес-служби парламенту, я ж усіх їх знаю, і ми домовилися, що в четвер нам дозволять знімати всередині в будівлі парламенту. Коли ми зранку прийшли, я перетелефонувала. Тоді вони сказали, що не можуть потрапити на своє робоче місце, що сталося щось незрозуміле, що озброєні люди захопили будівлю. Більше вони не знали нічого. Ми, зрозуміло, відразу ж взялися до роботи і знімали все, що відбувалося.

Олена Механік хотіла сама повідомити про події в Криму, тому що вона родом звідти, і тому що її 12-річна донька тоді ще жила у її батьків у Сімферополі, де навчалася в україномовній школі.

– Це була найбільша україномовна школа в Криму. Тепер вона вже, звісно, не українська. Як тільки все це почалося, ми вирішили, що донька залишиться вдома, ми боялися, що можуть бути провокації проти україномовної школи.

Олена Механік та її телевізійна команда працювали в Криму десять днів, щоб документувати події. Вона мешкала вдома з батьками, інші члени команди – в готелі. Вони знімали одягнених у зелене солдатів, коли вони захоплювали летовища і оточували українські військові бази. Вони повідомляли також про велику української льотної базу Бельбек на околицях Севастополя, де Юлій Мамчур, командир льотної бази, зі своїм неозброєним загonom ішов проти зелених військових, які стріляли в повітря. Драматичні телевізійні зображення з Бельбека поширилися по всьому світу.

Біля української військової бази в Феодосії в південно-східній частині Криму на її команду напали вперше.

– Коли ми прибули до бази, ми побачили, що біля неї проходить проросійський мітинг. Вони не давали нам підійти, вони побачили, що ми з українського каналу. Вони почали штовхати нас, забрали мій мікрофон. Коли я побачила, що козаки намагаються кудись відвести нашого оператора, я почала знімати своїм телефоном. Потім вони

забрали й телефон. Але того разу ми викрутилися.

У суботу 1 березня новий глава Криму Сергій Аксьонов у листі до Володимира Путіна формально попросив російської допомоги, щоб «зберегти мир» на півострові. Того ж дня Путін попросив дозволу російського парламенту на використання російської армії на території України. Верхня палата парламенту дала свій дозвіл на терміново скликаному засіданні вже того ж вечора.

А кілька днів потому почалися перевезення російських військових і військового оснащення через п'ятикілометрову Керченську протоку на східному краю Криму. Але офіційно Росія і далі не визнавала, що чоловіки в зеленій формі без розпізнавальних знаків насправді є російськими військами, і журналісти, які намагалися зняти вторгнення, не були бажаними гостями. Одним із них була Ірина Седова, яка тоді працювала на місцевій радіостанції «Керч ФМ».

– Я розмовляла з солдатами. Вони отримали інформацію, що їх повезуть на навчання в Новоросійськ на російському боці, але натомість їх відправили через протоку в Крим. Ми знімали все, поромна переправа в Керчі була дійсно найважливішим місцем введення російських військ. І коли ми знімали, козаки підходили до нас і погрожували, вони навіть погрожували зброєю, але ми все одно знімали через вікна автівки. Опісля, коли я розмовляла з українськими прикордонниками, вони говорили, що керівники в Сімферополі наказали їм замкнути зброю. Через кілька годин озброєні козаки підбігли і поставили їх до стіни. З ними були «зелені чоловічки». А потім почали перевозити військову техніку з Росії.

Українська армія мала базу з 400 військовими біля Керчі, але вони нічого не зробили, – говорить Ірина Седова. – Я розмовляла з ними досить багато, тому що я робила об'їзди з волонтерами, які роздавали їм оснащення. Якби вони отримали наказ, вони могли б заблокувати поромну переправу, коли почалося перевезення російських військ. Але жодних наказів не надходило, а ми самі ж не могли розпочинати війну, казали вони. Пізніше, коли почали надходити цілі конвої, то вже не було сенсу, бо що 400 військових можуть зробити проти такої кількості? Так що вони залишили базу і поїхали.

– Російські війська завозилися не лише через поромну переправу в Керчі, – розповідає Фредрік Вестерлунд. – Усі загони, які вони використовували, прийшли ззовні, крім флоту та одного з елітних загонів. У Криму був один російський загін морської піхоти, якого використали. Крім того, ввозили війська на літаку на летовище Гвардійське поблизу Сімферополя і кораблями в Севастополь. На

початку березня починають завозити звичайні російські загони через Керч. Війська, які вже доправлено на місце, володіють ситуацією, але їх замало, щоб можна було чинити опір, якби українські загони вирішили зробити щось серйозне.

Відсутня точна інформація про кількість російських військ у Криму на тому етапі, але, ймовірно, мова йшла спочатку про кілька сотень, а наприкінці лютого, можливо, про дві тисячі солдатів. Коли звичайні війська почали вливатися протягом другого тижня березня, їх число збільшилося на одну або дві тисячі, можливо, трохи більше. Росія ввезла також бойові гелікоптери, що демонстративно літали над українськими військовими базами, які ще не здалися.

Протягом першого тижня березня телевізійній команді Олени Механік вдалося відвідати кілька українських військових баз у Криму, взяти інтерв'ю у військових і задокументувати, як одна за одною забиралися бази. Але українські журналісти більше не були бажаними гостями в Криму, і 7 березня на команду знову напали, цього разу біля бази протиповітряного захисту поблизу Севастополя.

– Там працювало багато жінок, і я планувала зробити репортаж про жіноче свято 8 Березня. Ми були першим журналістами, яких взагалі туди пустили, тому що база секретна, величезний підземний бункер. Вони контролюють повітряний простір над усім Чорним морем і північний напрямок аж до Миколаєва.

Телевізійну команду впустили, і жінки-військові розповідали, як це працювати в підземному бункері, коли ситуація на земній поверхні некерована. Вийшов гарний репортаж про жіноче свято, вважала Олена Механік.

– Ми вже поїхали звідти, була, мабуть, восьма вечора. І тоді командир бази телефонує і просить повернутися. Вони зараз штурмують нас, говорить він. Звісно, ми повертаємося, – відповідаю, бо ж не могла здогадатися, що з цього вийде.

Оскільки більшість українських журналістів знаходилася в Сімферополі, на 80-кілометровій відстані, команда Олени Механік прибула першою, разом з іншою командою її каналу «Інтер», яка вже перебувала в Севастополі. Пізніші події були жахіттям, що наводить на думку про роман «Острів Крим» Василя Аксьонова 1981 року.

У романі Крим через примхи історії ніколи не став частиною Радянського Союзу. Після громадянської війни в Росії Біла армія забарикадувалася в Криму, який в книзі не півострів, а острів. Там успішно розвивалися ринкова економіка з успішною демократією

та вільною пресою. Але кримчани незадоволені, вони тужать за лоном своєї великої батьківщини, вони голосують за возз'єднання з Радянським Союзом – і тоді можуть у прямому ефірі слідкувати за тим, як радянська армія входить у Крим і розбиває оснащення телевізійних репортерів, доки трансляція раптово не переривається.

– Ми почали знімати двома камерами. І, крім того, у мене була така мініатюрна камера, як сірникова коробка. Я отримала її від нашого оператора. Він сказав, щоб я знімала нею, якщо щось трапиться. Вони під'їхали до воріт величезною армійською вантажівкою. Шістдесят російських солдатів перелізли через мур. Але тоді вони ще мали форму без розпізнавальних знаків. Вони оточили всю базу і взяли в полон командира. Усі жінки-військові, у яких ми раніше брали інтерв'ю, були тепер закриті в бункері. Ми стояли зовні і знімали.

Штурм зумів зняти лише канал Олени Механік, це тривало до того, як інші журналісти дісталися до місця події. Та коли вони знімали, автомашиною приїхали дві жінки.

– Вони сказали, що вони місцеві жителі і зажадали, щоб ми їхали геть. Нічого тут не відбувається, – сказали вони.

Оператор заперечив, що насправді події відбуваються, і показав жінкам, що йому вдалося зняти весь штурм бази. Жінки різко повернулися, вскочили у свою автівку і зникли.

– Нам треба зателефонувати, – сказала одна з них іншій. Тоді я не думала про це, але пізніше зрозуміла, куди вони телефонували.

Через п'ятнадцять хвилин з'явилися чотири автомобілі з кремезними чоловіками в масках. Деякі були одягнені в камуфляжну форму, інші – у спортивний одяг, але на всіх були балаклави, каже Олена Механік.

– На одній з автівок було написано щось на кшталт "Ні фашизму". Ці чоловіки в масках трохи поспостерігали, чим усі займаються, і, здається, намагалися вивідати, що нам вдалося зняти. І ось раптом вони почали лупцювати журналіста, жорстоко і цілеспрямовано. Мій оператор утратив п'ять зубів. Я стояла там ніби паралізована, але мене врятував грецький журналіст Костас Онісенко. Він заштовхнув мене в нашу машину.

– Ми їхали якомога швидше. І ми зателефонували нашому іншому водієві і попередили його, щоб він не повертався туди, а спробував заховатися десь у Севастополі. Оскільки була ще одна проблема: блокпости на виїздах із Севастополя. Там стояли козаки і звичайні працівники автоінспекції, а також найрізноманітніші дивні люди.

Сепаратисти, я маю на увазі. У всякому разі, ми поїхали, але через декілька хвилин ми помітили, що хтось за нами їде слідом. Ми намагалися втекти, але не зуміли.

Був пізній вечір, і було темно. У безлюдному місці переслідувачі наздогнали автівку телевізійної команди, одна машина загородила дорогу, і вискочили чоловіки в масках.

– У мене була відеокамера на грудях. Один із чоловіків рвучко відчинив двері, потягнув до себе камеру і почав троцити її об автівку. Він гатив, поки не залишилися самі уламки. Ми кричали водієві, щоб він рушав, і нам вдалося проїхати ще трохи. Весь час дзвонив мій телефон. Мені вдалося додзвонитися до журналістки з каналу АTR, розповісти, що на нас нападають, і попередити її, щоб вони не посилали туди своїх журналістів.

Журналістка з кримськотатарського каналу АTR, у свою чергу, попередила інших колег про напад на журналістів, і тепер на Олену Механік полює також редактор найпопулярнішої програми актуальних подій на українському телебаченні, щоб вона взяла участь у прямому ефірі. Керівнику програми Савіку Шустеру завжди вдається зібрати найактуальніших осіб у своїй передачі, і саме зараз новий глава Криму Сергій Аксьонов на прямому зв'язку з Сімферополя. Він щойно пояснив усій Україні, що в Криму все спокійно – і в той же час починає надходити інформація про насильницький напад на журналістів там, біля української військової бази, яку штурмують.

– Я кричу в телефон, що не можу взяти участь у жодному прямому ефірі, що хтось переслідує нас, що вони відрізали дорогу, і що це може скінчитися жахливо. Саме тоді я бачу, що автомашини зупинилися біля нас, так що я закінчую розмову і вимикаю звук у телефоні. Я запихаю його за пазуху, а разом з ним маленьку камеру. Ті чоловіки виходять зі своїх машин і починають бити по нашому автомобілю палицями. Вони гатять з усієї сили, я відчуваю, як автівка ніби жолобиться при кожному ударі. Я розумію, що зараз трапиться щось жахливе.

Нападники рвучко відчиняють двері автівки і витягують чоловіків, лише Олена Механік і далі залишається на задньому сидінні. Вона не наважується більше визирати назовні, вона, головним чином, утуплює погляд у підлогу, але чує, що починають бити колег. У той же час телефон вібрує за пазухою.

– Мені треба було б вимкнути його цілком, а не тільки звук. Тепер кожен намагається додзвонитися до мене, тому що вони запам'ятали

мене з програми Савіка Шустера. І моя мати, яка сиділа перед телевізором у Сімферополі з моєю донькою, вся в істеричі, бо якось неправильно зрозуміла те, що було сказано про відрізану дорогу. А я страшенно боюся, що ці люди в масках почують вібрацію телефону, тож тримаю руку на грудях і удаю, що закашлялася.

Коли Олена Механік потайки визирає назовні, вона бачить, що грецький журналіст Костас Онісенко лежить на землі і стікає кров'ю. Нападники все ще б'ють інших і весь час кричать, щоб українські журналісти ніколи не поверталися до Севастополя.

– Потім вони почали збирати наші речі, все наше обладнання. Мене вони не чіпали, але взяли мою сумочку, висипали вміст і забрали все: всі карти пам'яті і SIM-карти, і USB-флешки. Але найважливіше я зняла мініатюрною камерою, яку заховала за пазухою. Я сиділа там на задньому сидінні, витріщивши очі, вони копирсаються в моєму гаманці, тикають ним мені в обличчя і запитують, чому там так багато карт. Досить ідіотські питання. На українських військових базах, які ми відвідали, солдати подарували мені формені нарукавні знаки. Коли вони знаходять знаки, то це немов показали червоний прапор бичу, вони починають репетувати, як навіжені. Потім вони знаходять мій внутрішній паспорт з реєстрацією в Криму. «Тепер ми знаємо, де ви живете», – кажуть вони і починають говорити про те, що можуть зробити з членами моєї родини.

У той же час новий глава Криму Сергій Аксьонов на телебаченні повторює, що в Криму все спокійно, він уже зателефонував, і його проінформували, що загони самооборони нікому не загрожують, і ніякий штурм бункеру протиповітряної оборони поблизу Севастополя не відбувається.

Українські загальнонаціональні телеканали вже відключені в Криму, тому, щоб кримчани могли побачити програму Савіка Шустера, вона того вечора також транслювалася кримськотатарським каналом АТР, «єдиним українським каналом, що залишився в Криму», як каже Шустер на початку передачі.

Шустер завжди розмовляє російською мовою на телебаченні, але, разом з тим, його програма – це щось інше, ніж так звані дискусійні програми на російському телебаченні, де ні в кого немає права засумніватися в мудрості державного керівництва. Останній раз кримчани мають можливість побачити програму, у якій прихильники приєднання Криму до Росії і ті, які хочуть, щоб Крим залишився у складі України, кричать у рот один одному, але час від

часу також дискутують майже цивілізовано. Співробітники Шустера зробили представницький відбір кримчан і запросили їх до студії в Києві, щоб вони сказали в прямому ефірі, що вони думають.

– Навіть для розлучень існують правила. Якщо ми хочемо роз'єднатися, ми повинні намагатися робити це цивілізовано, – говорить Савік Шустер у камеру, а потім посміхається трохи зніяковіло, коли його гості в телестудії не можуть витримати нормального тону діалогу.

Тим часом триває побиття журналістів біля автомашини в Севастополі, де Олена Механік сидить і тремтить від страху.

– Вони потрощили всі камери, вони забрали всі наші документи та карти пам'яті. Я чула постріли, і тіла закидали в багажники. Я не знаю, що відбувається, тому що одночасно хтось світить мені в обличчя і допитує мене. Але потім хтось телефонує одному з цих чоловіків, і раптом вони заспокоюються, жбурляють нам ключі від автівки і кажуть, що ми можемо їхати. Це було так, ніби телефонний дзвінок пролунав з паралельного всесвіту, я не знаю, хто зателефонував, але, напевне, хтось, що дивився програму Шустера, де брав участь Аксьонов.

Ті, які ще не лежали в багажнику, стрімголов сіли в автівку і поїхали. Коли вони вже були на деякій відстані від нападників, вони зупинилися, щоб подивитися, як почуються два чоловіки, які лежать у багажнику. Вони живі. Кулі в них не попали, нападники, здається, стріляли в повітря, щоб залякати. Але жахіття не минуло, побита автомашина, як і раніше, знаходилася між блокпостами сепаратистів.

– Коли ми приїжджаємо до блокпоста, нас, зрозуміло, зупиняють. Там стоять козаки і чоловіки в зеленій формі, а також звичайнісінькі працівники автоінспекції. Для мене міліціонери завжди означали закон і порядок, так що я роблю кілька кроків у напрямку цього працівника автоінспекції – і він сміється мені прямо в обличчя.

Виявилося, що всі на блокпосту вже знали, що трапилось.

– Усе здавалося театром абсурду. Вони зробили удали, що стурбовані, і запитали, чи з нами щось трапилось, але було абсолютно ясно, що вони тільки глузують з нас. «Ні, ні, все гаразд», – запевнили мої колеги, хоча вони були залиті кров'ю.

Автівку ще раз обшукали, і тепер побиті журналісти можуть вільно їхати в напрямку Сімферополя.

Наступного дня, після того як Олена Механік отримала декілька дивних телефонних дзвінків і після того як невідома машина

з'явилася біля оселі її батьків, уся група вирішує залишити Крим якнайшвидше. Але ж нападники вкрали всі паспорти, і видимі рани побитих журналістів, безсумнівно, привернули б увагу на нових прикордонних пунктах контролю сепаратистів.

– Наша телекомпанія допомогла їм вилетіти з Криму без документів. Вони поїхали того ж дня. Я не могла поїхати з ними, я мала вивезти також доньку і батьків. У них були паспорти, а я собі не зробила. Ми взяли тільки найнеобхідніші речі, ми були як справжні біженці, коли зайняли спальне купе, яке замовили. Провідницею була українська жінка, яка добре розуміла, що відбувається. Вона сказала, що перед відправленням поїзда з Севастополя, якісь люди шукали журналістів, змушували пасажирів роздягатися і рилися в усіх валізах.

8 березня, коли Олена Механік залишила Крим зі своєю родиною, контроль київського поїзда ще був нерегулярним, і вона сподівалася на успіх.

– Але я все ще боялася, що та самооборона ввійде до поїзда у Джанкої, безпосередньо перед кордоном, і мене від цього кидало в дроз. Я чекала тільки, щоб ми переїхали перешийок, щоб ми досягли материкової землі, щоб я могла відчувати себе в безпеці. І коли ми, врешті-решт, були там, у мене потекли сльози. До того, коли все сталося, я не могла плакати. Я нічого не відчувала, просто текли сльози.

Через вісім днів, 16 березня, нова влада в Криму організувала свій референдум, який з блискавичною швидкістю провели раніше, ніж на два місяці. На офіційних афішах Україна зображувалася як нацистська Німеччина. Згідно з офіційним результатом, 97 відсотків проголосували за приєднання до Росії. Для тих, хто був іншої думки, наймудріше було мовчати. Наступного дня після голосування знайшли тіло Решата Аметова, кримського татарина, якого «самооборона» вивезла двома тижнями раніше, коли він брав участь у мітингу проти російської окупації. На його тілі були сліди тортур.

18 березня Володимир Путін виступив зі своєю історичною промовою перед обома палатами російського парламенту і проголосив, що Крим прийнятий до складу Російської Федерації.

Ніби за таємним сигналом парламентарії неодноразово вставали, аплодували і скандували: «Росія! Росія!». Церемонія завершилася підписанням угоди з представниками нової проросійської влади Криму під акомпанемент російського гімну – старої радянської

мелодії, яку Путін знову повернув у перший рік свого правління.

Хоча багато деталей анексії Криму залишаються невідомими, очевидно, що гладко проведена масштабна військова операція Росії була запланована задовго до цього. Коли ситуація в столиці України наприкінці лютого 2014 року раптом стала хаотичною і протягом декількох днів було незрозуміло, у кого влада, російські правителі скористалися можливістю і здійснили свій план.

НА АНЕКСОВАНИЙ ЗЕМЛІ

Коли я приземляюся в Сімферополі через півроку після тих подій, аеропорт уже не міжнародний. Навколишній світ не визнає російської анексії Криму. Авіаційна організація ООН, ІКАО, не визнає російського контролю над кримським повітряним простором. Тому сюди літають лише російські авіакомпанії, і лише з Росії. Я вибрав післяобідній політ «Уральських авіаліній» з Москви.

Перше, що бачу на летовищі, – це величезний прапор Росії на високій червоно-білій смугастій щоглі. Невелика зала для прибулих охороняється п'ятьма російськими поліціантами, і коли валізи після півгодинного очікування нарешті з'являються на конвеєрній стрічці, їх треба віддати в поліцію на рентген, перш ніж їх можна буде виносити. Коли я потім спробував відкрити валізу, виявляється, що цифровий код більше не працює, і я повинен ламати замок. Звичайно, це просто випадок. Але тут легко запідозриш.

Середина вересня, і в Криму тепло – багато хто ще в шортах. Це найпівденніша частина України, якщо вірити ООН, ЄС чи українському уряду. Але майже все, що я бачу, натякає, що насправді мова йде про Росію. На припаркованих машинах надалі українські номери, а розплачуються російськими грошима. Водій завзято пропонує мені поїздку в центр за шістсот рублів, приблизно втричі дорожче за звичайну ціну. Натомість я вибираю маршрутку, яка коштує десять рублів. До анексії ціна була 2,75 українських гривень, але на інформаційній табличці в передній частині автобуса стара ціна закрита папірцем. Хоча, здається, старі правила для пасажирів автобуса продовжують діяти.

Інформаційна табличка лише російською мовою, так само, як завжди майже все було в Криму.

Над переднім вікном водій автобуса почепив російський прапорець.

Тут щойно проходили місцеві вибори, і по дорозі від летовища

ISSN 2411-0086

до центру стоять рекламні щити партій. Комуніст Зюганов обіцяє «чесне керівництво», тоді як партія Путіна, «Единая Россия», нагадує, що вона «команда переможців». Найпотішніше послання націоналістичної партії Володимира Жириновського: «Голосуйте за нас – або терпіть старих правителів!» Не зовсім ясно, у яких старих правителів цілиться Жириновський – бо ж попередній, демократично обраний уряд Криму відправлений у відставку російською армією наприкінці лютого.

Усі партії, які мають право брати участь у вересневих виборах, звичайно, підтримують анексію Криму Росією. Бути проти було б сепаратизмом, серйозним злочином у Росії. І всі регіональні партії теж заборонені відповідно до законодавства.

Частина міста, де розташоване летовище, називається Комсомольське, на честь молодіжної секції Комуністичної партії Радянського Союзу. Після сучасного центру Москви поїздка до столиці Криму сприймається як ностальгійна екскурсія у бетонно-сірі спогади про покриті пилом пострадянські 90-і. І не дивно. Росія та Україна – ніби дві однакові пляшки з мінеральною водою, – жартували колись українці. Різниця лише в тому, що українська пляшка без газу. Газ надходить з Росії. І нафта. Гроші течуть у зворотному напрямку.

У першу чергу, не компетенція Володимира Путіна спричинила різке зростання економіки Росії на межі тисячоліть, а швидке підвищення світових цін на нафту.

Тоді Путін спритно використав сприятливу економічну ситуацію, щоб зміцнити державну владу, щоб загнuzдати надбагатих олігархів, щоб управляти ЗМІ – і щоб створити ієрархічну систему, яка зробила його незамінним батьком нації. Тим часом Україна залишалася в пастці продовження російських 90-х років минулого століття, у позитивному і негативному сенсі. У той час як сусідні країни, Росія та Польща, переживали швидке економічне зростання – Росія, як уже зазначалося, насамперед, через підвищення ціни на нафту, Польща – внаслідок успішних реформ

– Україна зі своєю застарілою важкою промисловістю та корумпованим управлінням застрягла в минулому. Олігархи, які при розвалі Радянського Союзу чесним чи нечесним шляхом зуміли забрати промислові підприємства та іншу власність, далі правили країною, у якій майже все було доступним за гроші, чи то рішення податкового органу, чи то місця в парламенті, чи рішення конституційного суду. Імпорт російського газу, який надзвичайно

важливий для української економіки, був монополізований підозрілими компаніями, анонімні власники яких заробляли мільярди.

І політичне життя в Україні значною мірою було театральною виставою, яку ставили олігархи, або з-за куліс, або безпосередньо з уряду. Дивні приватизації важкої промисловості на користь олігархів з правильними зв'язками тут і далі проходили ще довго після настання нового тисячоліття. Але оскільки групи олігархів мали різні інтереси, це означало також, що, на відміну від Росії, в Україні ніхто не міг повністю монополізувати політику або засоби масової інформації. Навіть у найважчі часи не можна було змусити замовкнути критичні голоси в Україні. Під час двох революцій 2004 і 2014 років народ піднявся, щоб покласти край вічно корупційним 90-м рокам. І обидва рази протестували проти Віктора Януковича, людини, яка в 2004 році отримала відкриту підтримку Володимира Путіна, і яка сама намагалася завоювати прихильність електорату як «український Путін».

Цього разу, здається, Януковича прогнали назавжди. Самого ж його російська армія потайки переправила в Росію через Крим за кілька тижнів до анексії.

Нарешті мій автобус дістається до великого транспортного кільця на північ від центру міста. Ми проїжджаємо три чверті кільця і минаємо величезний радянський житловий колос з бетону. Це Московська площа. Водій знижує швидкість на схилі, і незабаром ми добираємося до частини міста, де я планую жити – такі ж бетонні коробки 70-х років минулого століття. Вулиця була названа на честь Кечкемета, угорського міста-побратима Сімферополя. Біля автобусної зупинки знаходжу маленьку продуктову крамницю, вітрину надалі прикрашає реклама в кольорах України, жовтому і синьому, і текст українською: «Шостка – мій улюблений сир з моєї рідної країни». Заходжу в крамничку і купляю продукти. І крамниця ніби безпосередньо взята з російських 90-х років минулого століття – всі товари за прилавком, і грубе вівсяне печиво, яке я прошу, продавчиня бере по одному з великої коробки і важить. Молоко привозять з Нальчика в материковій частині Росії. Коли я пізніше відкриваю пакет, виявляється, що молоко вже скисло, хоча ще залишається декілька днів до закінчення терміну придатності. Це зовсім не рідкісний випадок, дізнаюся я пізніше – перевезення з материкової частини Росії не завжди функціонує так гладко, як би того хотілося.

Невелике однокімнатне помешкання, яке я замовив через Інтернет, належить Олексію. Сам він у даний час живе у квартирі своїх літніх батьків на тій же сходовій площадці обшарпаної радянської п'ятиповерхової бетонної коробки. Родина потребує додаткового доходу, бо батько тяжко хворий і регулярно їздить у Москву на лікування.

– Охорона здоров'я тепер, коли ми належимо до Росії, безкоштовна. А в Москві є хороші фахівці, вони кажуть, що лікування ракових пацієнтів у нас відстає в розвитку на кілька десятиліть. Але ж квитки на літак не безкоштовні, – каже Олексій.

Громіздкий телевізор у кутку кімнати показує лише російські канали.

– Раніше були інші канали. Це інформаційна війна, – пояснює Олексій.

На стіні передпокою залишається прикріплений радянський електролічильник, виготовлений у 1972 році, на що вказує позначка, видавлена на бакелітній коробці. Проте два старомодні порцелянові плавкі запобіжники замінені сучасними автоматичними, які прикріплені болтами на коричневому бакеліті. На сходовій клітці висить хаотична купа дротів і по-сучасному впорядкована сіра металева шафа. Це підключення до Інтернету. Коли під'єднуюся до нього, IP-номер показує, що я перебуваю десь під Києвом в Україні. Установлені лінії зв'язку Криму залишаються під'єднаними до загальної мережі України. Та якщо я замість цього під'єднуюся до мережі зі свого мобільного телефону з російською SIM-картою, то дізнаюся, що перебуваю в районі Краснодар на півдні Росії. Мережа мобільного зв'язку тепер під'єднана до Росії, і лише найупертіші українські патріоти продовжують використовувати свої українські SIM-карти. Вони мусять оплачувати дорогі міжнародні дзвінки, щоб зателефонувати своїм сусідам.

Увечері я гуляю містом з Павлом – есперантистом, лікарем і блогером, якого я вже трохи знаю через Інтернет. Він російськомовний, народився і виріс в Криму, – і він проти анексії. Вона не відбулася належним чином, каже він. Справді, він та інші працівники громадської сфери отримали вищу зарплату, хоч і ціни теж піднялися. Та це не найважливіше, – вважає він.

У своєму російськомовному блозі він до останнього моменту намагався наводити аргументи проти анексії. Це означало б кінець демократії і свободи вираження думок, і призвело б до того, що маргінальні проросійські політики з сумнівним минулим прийшли

б до влади. У багатьох аспектах сталося саме так. Але останнім часом сам Павло більше не має сил цікавитися політичними питаннями. У нього просто більше немає бажання думати про це, можливо, це якийсь захисний механізм, каже він.

Та скільки людей у Криму думає, як він? Про це майже неможливо дізнатися. Згідно з опитуваннями, підтримка приєднання до Росії в останні роки коливалася від трохи менше ніж 30 до трохи більше ніж 40 відсотків. Одне опитування у травні 2013 року вказує на підтримку лише 23 відсотків. Навіть якщо підтримка нібито зросла у зв'язку з неясною ситуацією в Києві, вона, звісно, ніколи не наближалася до тих 97 відсотків, які показує офіційний результат референдуму. Але все-таки можна повірити, що більшість кримчан підтримує анексію або принаймні відкрито не виступає проти неї. Адже зрозуміло, що на бік сильного переходять легко, особливо тоді, коли твоя, не така, як усіх, поведінка може тобі тільки нашкодити.

Не лише бетонні передмістя, але й центр Сімферополя має чітку атмосферу провінційної Росії 90-х років минулого століття. Багато будівель однозначно потребує ремонту, а невеликі, часто трохи зношені крамниці, навіть у центрі, не були замінені великими торговельними мережами й розкішними торговими центрами. Рух на вузьких вулицях інтенсивний, і вуха не мають права на відпочинок навіть у дитячому парку на проспекті Кірова – російська попса лунає з гучномовців, які прикріплені до кожного електричного стовпа. Діти Сімферополя отримали нові іграшки: великі трампліни, нижня частина яких має кольори російського прапора.

Ми проходимо повз восьмикутну будівлю парламенту в радянському стилі. Тут усе почалося в лютому. Коли я зателефонував Павлу на другий день після штурму парламенту, він уже побував у центрі міста, щоб подивитися, що відбувається. Проте він довго не був переконаний, що парламент дійсно захопили російські військові – це здавалося надто неймовірним. Але ж це було очевидним, каже він тепер, він просто не хотів вірити.

І він був не єдиним. Майже всі експерти, чи то на Заході, чи то в Росії, до останнього моменту були переконані, що Росія не збирається підкорювати Крим чи відправляти війська в Україну. Бо навіть якщо ми в своєму повсякденному житті змушені вважати, що різні люди можуть мати різні погляди на світ, різні поняття про мораль і різні пріоритети, ми напрочуд часто очікуємо, що ті, хто приймає політичні рішення в інших країнах, повинні чинити так, як ми самі зробили б у подібній ситуації, відповідно до

критеріїв, які ми самі вважаємо очевидними і безперечними. Це називають дзеркальним мисленням – ми припускаємо, що всі інші розмірковують так само, як ми.

Тому думка, що Росія може анексувати Крим, здавалася абсолютно ірраціональною. Не існувало жодних конкретних загроз російськомовному населенню в Криму або деінде в Україні. Військове втручання Росії означало б великі економічні втрати і погіршення умов життя для значної частини російського населення. Крім того, агресивні дії з боку Росії означали б міжнародну ізоляцію країни та посилення присутності НАТО в Європі.

І все ж це сталося.

Російська анексія Криму стала поворотним моментом у післявоєнній історії Європи, всього значення якого ми наразі не можемо оцінити. До того ми жили у світі, де було немислимо, що кордони країни в центрі Європи можуть бути змінені за допомогою військової сили. У світі, де поважають зроблені обіцянки і домовленості. Але тепер може трапитися що завгодно. Чи, можливо, завжди було так – ми просто не наважувалися подивитися, що приховується по той бік дзеркала?

Тепер, у всякому разі, державний герб України видалений з фасаду парламенту в Сімферополі, і тексту трьома мовами на фасаді немає. Нова вивіска лише російською мовою, хоча російський Крим має на словах три офіційні мови: російську, українську та кримськотатарську. Єдиною офіційною будівлею, на якій я під час свого візиту бачу тримовну вивіску, – це старе російське консульство поблизу. Консульство тепер стало «Представництвом Міністерства закордонних справ Російської Федерації в Республіці Крим».

У великому торговому центрі, здається, знаходиться єдиний сучасний супермаркет у центральній частині міста: тут у вас є право самостійно класти продукти у свій кошик для покупок. Але не оплачувати карткою. Банківські картки, які Павло ще має, тепер просто сувеніри з минулої епохи: українські банки в Криму були закриті, гроші з рахунку зняти не можна, а зарплата виплачується готівкою.

Тим, хто узяв кредити в українські часи, з іншого боку, не потрібно думати про повернення – так сказав Володимир Путін під час своєї «прямої лінії» по телебаченню, коли один кримчанин запитав, що йому робити з кредитом, який він узяв, щоб купити автомобіль. «Спокійно їздіть на своїй машині. Якщо їм не потрібні ваші гроші, то це їхня проблема», – пояснив президент. Зразу ж після цього

він пообіцяв, що власники депозитів у закритих банках отримають компенсацію від російської держави. Але бюрократія настільки складна, що Павло досі не хоче займатися цією справою.

– У всякому разі, у мене не дуже багато грошей на тому рахунку. Та є й інші, які намагаються подвоїти заощаджений капітал, вимагаючи ті ж гроші і від російської держави, і від свого українського банку.

Хоч би як, українські банківські картки більше не працюють, Павло не знає нічого про банкомати, які, можливо, працюють, коли я запитую. Він трохи сумнівається в тому, чи в Криму взагалі можливо зняти гроші за допомогою іноземної банківської картки.

Перший банкомат не працює. Другий шумить якусь мить в роздумах, але нарешті випльовує стосик гладеньких російських рублів. Я врятований. Лише через три місяці Крим фактично був відключений від міжнародної системи переказів кредитними картками.

На маленькій пішохідній вулиці ми раптом зустрічаємо російського політика-популіста Володимира Жириновського. Ближче виявляється, що це картонна фігура в натуральну величину. Він стоїть біля скляного павільйону, який називає себе «першим російським кафе в російському Криму». Павільйон стоїть посеред пішохідної вулиці, без необхідних дозволів, і тому йому загрожувало знесення. Але власник «першого російського кафе» швидко обзавівся хорошими зв'язками, і, коли знесення мало розпочатися, виявилось, що в павільйоні полуднує російський парламентарій від партії Жириновського. Це ж зовсім випадково. Відтоді картонний Жириновський стоїть біля павільйону й охороняє свою нову територію, якій більше ніхто не сміє загрожувати.

З есперанто переклав Петро Паливода

Людмила Котвицька

ISSN 2411-0086

*

У очах твоїх океанії
Неба синього тяжіння.
Де беруться в них гості незвані:
Дощ тривоги і печалі іній?
Віднайти б у зірковій туманності,
Не упавши в безодню із висоти,
Крихту світла, іскринку радості
І життя на ім'я «Ти».

*

Ти... Знов ти...
В очах щось дивне,
Щось сумне, далеке, рідне,
Тільки серцю зрозуміле,
миле...
Де ти є, душа підкаже,
шлях до серця серце вкаже.
Мрія світлою до тебе
стежкою проляже...
Очі – небеса глибокі,
Десь у них згубила спокій.
Там душа моя кружляє –
птаха одинока...
Є в очах твоїх магічне,
Ніби спомин ностальгічний,
Музика, що нею диха
В синій тиші вічність...

Роман Мтт

ISSN 2411-0086

ПРОДАВЕЦЬ ВІЙНИ

– Так ти кажеш, що продаєш війну?

– Так. Я продаю війну. Можу вам запропонувати масу варіантів: від локальних конфліктів з вуличними заворушеннями, які нічим не завершуються, до серйозних міжсистемних протистоянь із загибеллю мільйонів їхніх мешканців.

– Я не розумію, чому ти думаєш, що наш сектор зацікавить такий, м-м-м-м-м, специфічний товар?

– Я не пропоную вам використовувати війну прямо зараз. Візьміть на зберігання – вона багато місця не займає. До того ж ви не можете точно знати, коли саме вона вам знадобиться.

– Мені все-таки дивно. У нас все добре, ми захищені, я не бачу необхідності купувати... ..війну.

– Даремно, ваші сусіди у мене трохи купили. Деяким я навіть робив знижки: вони брали від п'яти варіантів конфліктів...

– Правда?.. Все одно – не бачу сенсу: наші військові стратеги тримають руку на пульсі, у нас є свої плани, як з оборони, по так щодо превентивних дій, як і у наших сусідів, звісно. Навіщо вони це зробили? І вони, я так гадаю, теж в курсі, що ти продав їх сусідам кілька воєн? – Так, я чесний зі своїми клієнтами. Просто продаж воєн – це мій бізнес, а мої клієнти – це запорука мого успішного бізнесу. Я нікого не обманюю, все чесно: ви мені гроші – я вам війну. Війну відразу, або війну потім, в залежності від ваших пріоритетів. Просто коли вам знадобиться війна раптово, а мене поруч не буде, то ви пошкодуєте, що не запаслися війною. Війна – це складний товар, що схильний до постійних видозмін і вимагає певного вміння поводження з ним. Якщо хочете знати, то за будь-якою війною потрібен догляд: знайти привід, підтримати сторони конфлікту, багато різних складнощів з мирним населенням ...

Він не встиг договорити, намісник різко перервав його:

– Як це підтримати різні сторони?! То ти будеш за наші гроші підтримувати нашого ж супротивника?!

– Так! Вам же потрібна якісна війна, а не якась там містечкова заварушка?

– Ти повністю збиваєш мене з пантелику! Та ти, та ти, – почав задихатися від обурення намісник, – так ти – божевільний! – нарешті випалив він. – Забирайся!!!

– Так, я божевільний. Але візитку мою збережіть – раптом знадобиться, адже ваші сусіди купили у мене війни і проти Вас, про всяк випадок, як то кажуть. Всього вам найкращого, бувайте!

Продавець війни розвернувся і попрямував до дверей. Намісник вигукнув:

– Стій! Стій я сказав... Охорона! Зупиніть його!

– Ви передумали? – обернувся візитер.

– Раз ти вже тут, давай поговоримо, про твій, м-м-м-м-м, товар і про тебе. Для початку скажи хто ти?

– О, я така сама проста людина з плоті і крові, як і інші!

– Тобто ти можеш бути божевільним – ствердно вимовив намісник, – продовжуй.

– Так, цілком – можу бути, а можу й не бути. Просто мій бізнес трохи бентежить інших людей, та й мене самого він теж дивує. Коли я був молодим, то й уявити собі не міг, що буду продавати Війну.

– Що ж змусило тебе взятися за торгівлю саме Війною?

– Це довга історія. Просто так склалося, що я добре в ній розбирався. І ті, хто мене привів в цей "бізнес", теж добре в ній розбираються. У мене багато колег, вони теж продають Війну. Але більшість з них розбирається тільки в своїй вузькій специфіці "товару": світова війна, партизанська війна, геноцид, залізнична війна, поліцейський військовий режим або тероризм тощо. Так склалося, що я розбирався дуже добре в багатьох різновидах війни, тому і був удостоєний честі торгувати будь-яким видом Війни. І сьогодні – я є головою нашої, так би мовити, Асоціації продавців.

– Навіть так? – намісник підняв брову, – Виходить ми сьогодні спілкуємося з кращим з кращих?

– Ну-у-у, так – скромно відповів відвідувач.

– Тоді скажи мені, що таке Війна?

Гість задумався, і повільно почав:

– Розумієте, наміснику, Війна – це клубок. Нитка його складається з дуже багатьох подій і явищ. Продаючи війну, я не даю план конкретних дій, оперативні карти і не беру участі в мобілізації. Я дам вам тільки цей клубок, а до якої міри ви його розмотаєте або розплутаєте – вирішувати вам. І розумійте буквально: це буде процес того, як ви вживаєте Війну. Це залежить від вас.

Нитка Війни складається зі смертей і страждань, з розлук і горя, із понівечених доль людських і тіл, теж людських. І клубок цей можна змотувати і розмотувати нескінченно. Можна відкласти його в бік, а можна підкинути сусідові і Війна стане його проблемою.

Найкращий варіант використання Війни – розмотати її один раз і до кінця. Але при цьому пам'ятайте, що в кошику з пряжею є й інші клубки. Позбутися Війни назавжди не зміг ще ніхто, принаймні, на моїй довгій пам'яті.

– А скільки тобі років, торговцю?

– Мені? Я молодий, якщо порівняти мій вік і вік товару, яким я торгую. Але я старший за всіх присутніх разом взятих, що зараз знаходяться в цьому приміщенні: твоїх слуг, охорони і трьох твоїх шпигунів за стінами зали.

– Ти проникливий – шпигуни є, але щодо їх кількості помилився – їх там п'ятеро.

– За стінами – п'ятеро, але я сказав "твоїх шпигунів". Саме твоїх – всього троє.

– Тобто? – намісник почервонів і йому знову почало перехоплювати дихання, після чого він зірвався на крик, – Негайно, начальника Таємної служби до мене! Торговець Війною, хто вони?! Хто з них зрадники?!

– Я не можу сказати тобі все і до кінця. Ці двоє, як ти висловився «зрадники», всього лише частина нитки Війни, яка розмотується зараз в сусідній державі. Більше не можу сказати нічого, наміснику, навіть якби знав точніше. У мене своя етика ведення бізнесу: специфіка товару – сказав він тоном, яким люди зазвичай вимовляють слова з розрахунком на розуміння.

Намісник розумів, що перед ним може бути хто завгодно: божевільний, шпигун, паяц, хто завгодно. Але сумніви щодо двох з тих п'яти, що чергували зараз за стінами, були давно. І останні слова торговця, якого він бачив уперше, схвилювали його найбільше.

З'явився начальник Таємної служби. Намісник прошепотів йому щось на вухо, той кивнув і швидко пішов.

– Не переживай, наміснику, – сказав гість. – Нитка, частиною якої є ці шпигуни, дуже коротка, а клубочок, з якого вона в'ється – невеличкий. У клієнта було зовсім небагато грошей – продав йому, що було простіше: шпигунську війну. Можливо це втішить тебе?

– Виходить, війни може і не бути?

– Ну звідки взятися справжній війні, якщо грошей немає у клієнта? – усміхнувся торговець. – Ти не думай, я не продаю людям "абищо", просто на кожного покупця, у мене є свій асортимент. Пам'ятаєш, я говорив про масові заворушення? Це наш хобі-риннок, для любителів підняти шум, але які не бажають вести великомасштабні битви. Не втрачати ж нам прибуток через те, що

хтось боїться моря крові?! Це просто бізнес.

– Ти так легко і цинічно про це говориш, торговець.

ISSN 2411-0086

– Абсолютно ніякого цинізму. Ти ж не переживаєш, що твої люди гинуть на роботі в шахті самоцвітів або в руднику – проста людська неуважність причина їх загибелі. І що тепер: не копати коштовні камені і не добувати блискучі самородки? Ковалі і пекарі, які дихають гаром чи вугільним пилом, коли чистять свої печі, теж буває задихаються. То може перестати випікати хліб або кувати обручі для бочок, в яких гратиме і зберігатиметься вино?

– Ну, ти не перекручуй. Вони ж не спеціально там вмирають. А твій товар – він, знаєш таки, вбиває. Він не залишає людям вибору: ймовірність померти – 100%. Навіть інструкцію з експлуатації для твого товару писати не треба ... – намісник зло реготнув.

– Ось бачиш, ти вже звикаєш до Війні, – сказав продавець. – Не бачачи виходу і альтернативи, ти поводишся як сама звичайна людина – звикаєш до ситуації.

Наміснику ця розмова, з одного боку, подобалася все менше і менше – співрозмовник пред'являв прості і сильні аргументи на користь свого товару, і деякі придворні вже уважно прислухалися до нього. З іншого боку зацікавленість незвичайним гостем зростала все більше і більше: хто він, один, без охорони, пропонує дивний товар і впевнений, що вийде звідси з грошиками, і ніхто не завадить йому вийти? Дивний тип, хоча каже, що людина, але вік його... Просто наводить аргументи. Не сперечається, не захищається, не нападає. Звідки він все таки взявся?

– Не думай про це, наміснику.

– Ти і думки читаєш? – перебив його презирливо-глузливим тоном намісник.

– Ні, я ж сказав, що я – звичайна людина. Просто ти перший раз опиняєшся в подібній ситуації. А я бував в ній багато разів. Сьогодні тобі перший раз пропонують Війну. А я це робив вже мільйони разів: знаєш, скільки у мене нових клієнтів щороку? Дуже багато, повір мені. Всі твої питання я знаю наперед, і думки твої – вони не відрізняються від думок тих людей, яким я колись запропонував свій товар вперше. Це просто, як бачиш, пояснити.

– Слухай, а вбити тебе можна?

– Так, я – людина. Правда це не допоможе: не я, так хтось інший, рано чи пізно, запропонує подібний товар – ринок повинен розвиватися! І ти скоро зрозумієш необхідність постійної наявності Війни в твоєму арсеналі. Ринок не породжує пропозицію просто так:

і ти вже усвідомлюєш свою потребу в цьому товарі. Загалом саме це зараз і відбувається: я розповідаю тобі про необхідність купити у мене Війну. Ти ж бачиш, як я тебе гіпнотизую, вмовляю, аргументую. І ти купиш Війну, я впевнений в цьому.

– Але що дає тобі таку не тільки впевненість, а й нахабство, вказувати мені, що робити? Що купувати? А що не купувати?

– Досвід, друже мій наміснику! Досвід, історія, ситуація, що передують події. Твої сусіди і їхні запаси Війни, наприклад, теж дають мені таку впевненість в спілкуванні з моїм майбутнім клієнтом.

– Та-а-ак... – задумливо протягнув намісники і замовк.

– Так – повільним заспокійливим тоном повторив Продавець Війни. – То як, будемо підбирати варіанти?..

Желимир Периш

Фото: Філіп Брала

ФЛОРА

(уришок з книжки «Мучениці»)

І Тиждень тому лікар змінив мені схему лікування. І ось тільки сьогодні стала почуватися трохи краще. Знову бачу кольори, сонце ожило, – думаю, терапія діє. Правда, поки що не можу розгадувати кросворди, але це й не важливо. Яка від них користь... Та й у нашій сім'ї розумний завжди був брат, і найкраще це було видно з кросвордів: доки я намагалася відгадати перше слово, він уже встигав розв'язати половину кросворду з газети. Мій брат міг би володіти світом. Але він свій розум вирішив спрямувати в інше русло. У двадцять п'ять захистив дисертацію з фауни північного В'єтнаму. Фауна північного В'єтнаму! Чи може бути безглуздіша тема, щоб гаяти на неї роки свого життя? Певно що може. Але коли вже мій брат за щось зачепився, то поринає з головою. І навіть глибше. У тій екзотичній біосистемі знайшов він якісь незрозумілі невідповідності. І так його це обсіло, що він кілька років провів у джунглях над виконанням якогось інститутського проекту, класифікував і збирав, і сердився, коли якісь зразки вибивалися зі схеми. Деякі скотиняки вперто не бажали ставати на відведене для них місце. Винятки

й невідповідності руйнували всю теорію. У такому вигляді дослідження не мало сенсу, то було вже не відкриття, а звичайна тривіальна статейка. Зрештою, щоб робота не пропала, він став знищувати тварин.

II

Уранці прийшов лист: мама писала, що на вихідні приїде, і питала, що мені треба, щоб вона привезла. Мені треба все, але ніщо з того не влізе їй у сумку. Болить у животі, ліворуч, під кісткою. Постійно, не перестає. Немає сили встати. Мабуть, весь день так і пролежу. Це вже буде третій день підряд. Прямо як брат. Коли підчепив філяріоз, чотири дні лежав у ліжку в хатині над річкою, доки стало зрозуміло, що йдеться не про якусь банальну пропасницю.

Азійські черви їли його зсередини, заповнили його ноги, і що ще гірше – очі. Божевільна ловитва лаоських щурів на болотах північного В'єтнаму надто дорого йому коштувала. Ліки знищили личинки, але дорослих червів треба було видаляти оперативно. Вони їдять тіло. Їдять ноги, їдять очі. Осліпнеш. Не можеш рухатися. Перетворять тебе на одного з них, на черв'яка. Ти маєш все зупинити, наполягав професор Борман. Інститут оплатить тобі операцію в Базелі. І професор зупинив дослідження. Мій брат обурювався, бо не міг того дозволити. Він був так близько! Іще трохи, і все мало стати на свої місця. Знищити ще кілька колоній, і результати виправляться. Мій брат легко спалахує. Тоді вже він себе не контролює. Усе розкаже як є. Так Борман довідався про вбивства лаоських щурів.

Фальшування результатів – це скандал, кричав Борман. Це нечесно! Нечесно стосовно щурів! Нечесно стосовно інституту, який оплачував його дослідження і всі ці роки валандання у джунглях! Брат не реагував. Весь його світ, усі роки навчання й тяжкої праці в мент перетворилися на непотріб. Ба більше: не лише перетворилися на непотріб, а й стали неприйнятними. Але брат надто розумний, щоб допустити таке. Це нечесно, але виправдано, сказав він Борману. Зрештою, щоб робота не пропала, став убивати людей.

III

З телевізора чую звуки реклами. Важко терпіти цю маячню, таку агресивну в своїй всюдисутності. Лють від того, що маю це слухати, відчуваю як фізичний біль. Не здатна терпіти ці пики навколо себе і їхні марнотні життя. Дурні. Я не одна з них.

Люди, чимось обдаровані, завжди заразом і чимось обділені.

Тому красиві люди здебільшого дурні. І тому люди розумні не мають друзів. Мій брат живе одинаком. Сам у собі. Сам у власній сім'ї. Сам у школі, завжди сам. Ні з ким не спілкувався, бо ніхто не міг з ним порозумітися. Ніхто не бачив його, ніхто не знав, де він. Сам був і в джунглях В'єтнаму. Прийшла звістка, що вбили всіх членів експедиції, організованої Інститутом еволюційної біології з Базеля, крім наймолодшого члена, який дивом пережив напад племені дикунів із камбоджійських тропічних лісів. Брат повернувся як герой. Він намагався якось отримати вигоду зі своєї тимчасової популярності, але не наукову спільноту цікавила його історія, а жовту пресу. Науковий часопис відмовився друкувати його новаторську працю з фауни північного В'єтнаму. Редактор відділу зоології запросив його на розмову, висловив співчуття з приводу страшною трагедії, що її він пережив у джунглях, але був невблаганний щодо того, що з результатами дослідження щось не так. Вони революційні, тому й неймовірні, стверджував брат. Та редактор не вірив.

Брат не витримує, коли щось іде не так. Він схопив олівець і встромив редактору в око. Щоб робота не пропала.

IV

Перед обідом прийшла мама. Принесла торбинку цукерок і касету з аудіозаписом «Будинку з привидами». Охоронець забрав усе – мені нічого не можна передавати без дозволу лікаря. Цукерки, може, віддадуть, а касети точно не повернуть. Усі передачі перевіряються двічі. Життя тут строго контролюється.

Мати плаче. Розказує про батька. Про сусідів. Відчуваю, яка вона розгублена, чую, як збивається. Бреше про вітання, які мені буцімто переказували. Мене це не цікавить. Не хочу брехні, хочу почути інститут. Чи переписали сліпих гризунів? Але мама не може мені про це розповісти.

Питаю, чи тут брат. Відчуваю, що його немає, не знаю, чому він не зміг прийти. Або чому не схотів прийти. Моя кров і моя любов. Де він зараз?

Який брат, люба, питає мене мама. Чую, що її душать сльози. Відчуваю її погляд.

Мій брат.

Сонечко – знову цей біль у животі, ріже, наче сотні філіппінських черв'яків гризуть – у тебе немає брата...

З хорватської переклав Володимир Криницький

Фото: Еді Матич

Корана Сердаревич

ПТАХИ

Птахи гинули одна за одною. Останніми згасли лебеді. Похилили шиї і повільно всихали, як нарциси в дідовому саду. Було їх дуже багато, і були вони повсюди.

Мені вже чимало років, але ще недостатньо, аби я щось у житті розуміла. Мене звуть Сонцеслава, бо народилася я під жарким сонцем першого серпня. Той рік усім запам'ятався своєю спекою, від якої танув асфальт, пересихали річки й гинули тварини.

Мама пітніла на лікарняному ліжку – чи, може, плакала. Їй допомагала бабця, яка другим оком уважно стежила за перипетіями мексиканського мила на екрані телевізора високо під стелею. «Геть з мого дому!», – кричала густо нафарбована Хуаніта, а бабця тягла мене за плечі. Я покинула материнське лоно червонолиця, рудокоса й широконоса. Сонце ж тільки міцніше трималося за шибки вікна. Мама витерла мені голову й поклала на затінений бік ліжка.

Жарко мені, весь час мені жарко.

Мама кудись відійшла. Куди – не знаю, я не питала. Питала – чому, але відповіді не зрозуміла, тож вирішила поки що не думати

про це. Доглядали мене тато й дідусь, і це було прекрасно. Тато наливав мені суп у миску, і від його ложки завжди чувся звук, наче від двигуна. Перед сном тато завжди гладив мене по спині – від нижніх ребер аж до потилиці. Коли я плакала, тато гойдав мене й казав: «Ш-ш-ш-ш...» У нього було кучеряве сиве волосся, яке з часом покинуло половину його голови, а лоб розплився, як тісто для пирога.

Тато сидить долі в сараї, і піт стікає з його обличчя.

Я з дідусем щодня гуляла по двору з живністю. Її у нас багато, але найбільше ми любимо птахів, тому першими годуємо яскраво-жовтих курчаток, що сидять у старій картонній коробці. Дідусь дає мені одненьке в руку, і я тримаю його дуже обережно, щоб не ушкодити. Долонею відчуваю биття маленького теплого серденька. Саме це згадалося учора. Я сиділа біля столу в кухні й дивилася у вікно, аж один горобчик впав з неба на землю, мов сухий лист. Я вийшла й узяла його в руку, тільки дві гостренькі ніжки стирчали з долоні. Мертвий горобчик. Розбився.

Я нічого не відчуваю, коли бачу рибу, що плаває пузом догори. Я не з тих, що перелічуватимуть всі відкриті рани землі. Кожну людину хвилює щось своє. Мене хвилюють птахи.

Поки я сплю, дідусь поливає сад, чистить у сараї і підмітає у дворі. Потім ми годуємо курчат, далі гусей і курей, а після цього підходимо до горіха, де на гілках висять годівниці для птахів. Я не можу до них дотягтися, можу тільки спостерігати, як вони гойдаються від вітру. У мого дідуса худі довгі руки з тонкими пальцями, якими він сипле їжу в годівнички й наливає пташкам води.

По кілька разів на день умиваюся, а вода випаровується з мого обличчя, перш ніж я встигаю облизати губи. Я все дивлюся у вікно й чекаю, чи побачу пташок. Хай будуть хоч крапки, що зникають у небі, чи горобці, які різко рухають головами, або лелеки з червоними й наче зламаними навпіл ногами.

Поле позаду хати брунатне й рівне. Нечітка межа неба й землі схожа на тріщину.

Улітку мені з дідусем доводилося сидіти в хаті, в похмурому напівмороці, на жовтому дивані з кросвордом перед телевізором. Дідусеві не можна надвір у спеку, тому для нього день буває лише рано-вранці. Потім тато жене його в хату.

«Дідусеве серце вже не так добре працює, – каже мені тато, – тож маємо берегти його від сонця». Два роки тому лікар заборонив дідусеві їсти все, що росте над землею. Торік тато заборонив дідусеві

прибирати в сараї, піднімати важке й возити тачку. Власне, йому дозволялося тільки годувати птахів.

Хай би вже пішов дощ. Корита для води порожні, а я надто мала, щоб дотягтися до крана, й надто слабка, щоб носити воду з річки. Птахи знемагають від спеки.

Тато пояснив, що дідусь не міг більше нічого робити, не мав куди піти й до чого докласти своїх рук. Усіх курей і гусей я закопала біля дверей кухні, в пухку землю, з якої іноді проростають квіти. Це все, що я могла зробити сама.

Перш ніж птахи почали падати з гілок дерев, електричних дротів і стовпів, попадали пташки з даху нашого сараю. Пара лелек, п'ять голубів, близько десятка горобців, сірий яструб і велика чапля. А рано вранці щось стало дряпати по стінці. Дідуся не було в кімнаті, щоб запитати його, що робити, тому я пішла подивитися в сараї.

Високо над моєю головою на товстій мотузці висіло дідусеве тіло й гойдалося, як годівниця для пташок.

У мене й у тата цілими днями з обличчя тече піт. Ми сидимо в хаті й чекаємо, доки спаде спека. Знадвору час від часу чується коров'яче мукання чи бекання овець, але більше не чути птахів.

З хорватської переклав Володимир Криницький

Вікторія Фещук

ISSN 2411-0086

*

Між тобою і темною пащею степу
тільки порепана шибка
благенький шкляний вельон
через який ти заглядаєш у вічі
Судженому

Він роззявляє пащу
і випускає мух
товстими чорними кулями

кладеш руку на серце
мимо
кладеш руку на живіт
боляче

раптом твій син
буде стріляти влучно?

*

Розрізаю малу пасолину
і стаю першовбивцею
так мене зве м'яке бадилля
якого не буде
так мені шепче рожеве суцвіття
якого не буде

а я кажу стійте
не знімайте з мене шкіри у
відповідь

он бачте
люди проросли у темних степах
темно-зеленим лісом
і розрізають одне одному
яблука Адамові
(певно шукають насіння
слів непочатих)

а я теж людина
теж шукаю
тільки довкола сама пасоля.

ВІДПУСТИ Й ДАЙ СОБІ ЖИТИ

«Діти осені» – зворушлива й химерна історія про любов і всі складнощі, які в житті від неї бувають.

Патологоанатом Марко Чович живе з дочкою Марією. Його дружина, науковець Маша, постраждала під час експедиції у Болівії. Відтоді ні чоловік, ні дочка її не бачили, маленька Марія навіть стала забувати, яка вона на вигляд. Єдине, що нагадувало їй про маму – таємничі листи без зворотної адреси, які дівчинка регулярно одержувала вже кілька років. Але радості вони не приносили, бо дитині все більше здавалося, що мами вона ніколи не побачить.

Доглядати дочку Маркові допомагає подруга Лідія, безнадійно закохана в головного героя. Схоже на те, що й сам Чович небайдужий до жінки, але думка про Машу не дає йому змоги розпочати стосунки з іншою. Коли все ж між Марком і Лідією доходить до фізичної близькості, чоловікові ввижається його дружина, яка просить відпустити її і жити своїм життям.

Слід сказати, що глядачі так і не отримають відповіді на запитання, що насправді сталося з Машею Чович. Деякі деталі слугують натяками, що Марко знає про її загибель. З іншого боку, він платить одному хлопцеві в Болівії, який «розшукує» там сліди зниклої жінки. Під кінець фільму головний герой просто скаже

дочці, що мама вже ніколи не повернеться. Очевидно, тривале безрезультатне очікування знесило й дівчинку, і вона просто зрадіє тому, що є Лідія, яка може залишитися з ними замість мами.

Власне, Лідія вже давно замінила Марії маму, вона дає їй поради про те, як поводитися з хлопцями, що робити в школі, допомагає з уроками і робить інші речі, що зазвичай належать до материнської компетенції. Дивно, але Марко не дуже квапиться демонструвати свою вдячність Лідії. Чоловікові дуже складно: він любить свою дружину, але його тягне й до подруги.

Кохання... Що таке кохання? Про нього говорять так, наче хтось це знає. Ти з кимось тому, що любиш, чи просто не хочеш самотності? Чи тому, що хтось потрібен тобі? Ти колись про це думала? Що таке кохання? А закоханість? Скільки триває закоханість? І що зробити, щоб когось розлюбити?

Фільм досить важкий своїм психологічним навантаженням, може, навіть драматичним навантаженням, але вельми цікавий як артефакт сучасної хорватської культури. Ми не дуже добре знайомі з тим, як живуть такі близькі нам за ментальністю й мовою хорвати, а шкода. Сучасне хорватське кіно, як і сучасна література – одна з можливостей ближче пізнати це чуже життя.

На жаль, стрічка вийшла трохи «рвана»: поряд із чудовими зразками операторської роботи, як от кадри подорожі Маркового батька з майбутніми родичами автомобілем із Загреба до їхнього дому, є й геть несмачні сцени, за своїм виконанням дуже схожі на продукції якогось «Film.UA», наче зняті з телеекрана. Можливо, це через те, що виробник фільму – Хорватське телебачення, хоч картина й не телевізійна, а кінематографічна. У кожному разі, часом зображення відверто дешевеньке.

Допитливого глядача засмутить відсутність чіткої кінцівки. Зрозуміло, що Лідія таки «стала мамою» Марії, але де ж поділася Маша Чович? Загадка залишається загадкою.

Слід сказати, що знімальна група постаралася не прилизувати акторів, не робити з них «фотошопних» моделей. Ми бачимо всі вади облич героїв, розуміємо, що це реальні люди, емоції не ховаються під пластиковими масками. А виконавці головних ролей, навіть школярки Марії, не переграють – я не Станіславський, може, саме тому їм вірив, але, як на мене, зіграно на досить високому рівні.

Незважаючи на деякі хиби, раджу прихильникам психологічного

кіно, особливо центральноєвропейського, переглянути цю стрічку. А як ще один девіз фільму навів би репліку психолога, котрий консультував Марка Човича після трагедії з Машею:

Я потрібен дружині й синові, а не нормальним людям, які вважають, що божеволіють.

Діти осені (Djeca jeseni)

Країна: Хорватія

Прем'єра: грудень 2013

Режисер: Горан Рукавіна (Goran Rukavina)

Виконавці головних ролей: Леон Лучев (Leon Lučev), Юдіта Франкович (Judita Franković), Анамарія Мандич (Anamarija Mandić)

Володимир Криницький

У ГАДЯЧІ ВРУЧИЛИ ПРЕМІЮ ІМЕНІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

ISSN 2411-0086

24 червня у місті Гадячі на Полтавщині відбулося вручення літературно-мистецької премії імені Олени Пчілки.

Цьогоріч лауреатами стали:

- **Галина Кирпа** – за книжку поезії для дітей «Ну й гарно все придумав Бог» (Київ: Веселка, 2015);
- **Володимир Костюк** – за книжку «Гадяч у колонії Російської імперії» (Київ: Майстер книг, 2015), а також за видання попередніх років, присвячені історії рідного краю, активну громадську діяльність, участь у патріотичному вихованні дітей і молоді;
- **Марія Пономаренко** – за збірку прозових творів «Під блакитною парасолькою» (Житомир: Рута, 2015), а також за велику просвітницьку роботу з юними читачами;
- **Василь Степаненко** – за книжку «Міфи і легенди Греції» (Київ: Веселка, 2015);
- **Василь Яременко** – за книжку «Від Володимира Мономаха до Романа Галицького: Київський літопис 1113–1199» (переклад зі старослов'янської мови, післямова, коментарі та примітки) (Київ: Веселка, 2015).

Після церемонії нагородження відбувся концерт творчих колективів міста й району, екскурсії пам'ятними місцями, пов'язаними з життям Олени Пчілки та родини Косачів-Драгоманових, інші заходи.

Премія імені Олени Пчілки заснована видавництвом дитячої літератури «Веселка» 1991 року. З 2012 року до співзасновників премії приєдналися Гадяцька міська рада, Гадяцька районна рада та Гадяцька районна державна адміністрація. Звідтоді премія вручається напередодні дня народження Олени Пчілки в місті Гадячі.

Олена Криницька

КОНКУРС РЕЦЕНЗІЙ

ISSN 2411-0086

Шановні читачі й писачі! Редколегія часопису ТекстOver оголошує конкурс на найкращу рецензію.

Пропонуємо всім, хто пише рецензії на нові (чи й не дуже нові) книжки, фільми, музичні твори, твори образотворчого мистецтва, театральні вистави тощо надсилати свої не публіковані раніше рецензії на конкурс нашого часопису.

Рецензії приймаються українською, польською та білоруською мовами.

Свої роботи надсилайте до 15 серпня 2016 року на адресу редколегії:

tekstover@gmail.com

Достойні рецензії ми опублікуємо на сторінках часопису, а переможець (автор рецензії, яку редколегія визнає найкращою) отримає грошовий приз – символічний, але приємний.

Хай вам щастить!

Засновник:

колектив часопису ТекстOver

Головний редактор:

Володимир Криницький

Редакційна колегія:

Давор Антич (Загреб, Хорватія)

Олесь Верес (Дніпропетровськ, Україна)

Богдан Вирій (Львів, Україна)

Анатолій Вишневський (Гомель, Білорусь)

Олександр Лесич (Київ, Україна)

Адреса редакції:

tekstover@gmail.com

Видавець:

ТекстOver

Періодичність:

6 разів на рік

Видання поширюється безкоштовно у форматі PDF електронною поштою (PDF format by email). Для отримання нових випусків часопису слід оформити безкоштовну передплату на сайті www.tekstover.in.ua

До публікації приймаються поетичні, прозові твори, літературознавчі дослідження, рецензії, критичні статті та огляди, повідомлення про нові видання, які виходять в Україні, твори образотворчого мистецтва.

Редколегія залишає за собою право відмовити в публікації, внести незначні правки та скорочення у надіслані матеріали. Художні твори публікуються в авторській редакції (прохання уважно вчитувати твори перед надсиленням). Про всі рішення редколегії авторів повідомлять електронною поштою.

Видання неприбуткове. Публікація в часописі безкоштовна. Гонолярів редколегія не виплачує.

Дозволяється вільне поширення часопису будь-якими способами. передрук матеріалів – тільки з дозволу редколегії та авторів. Цитування матеріалів дозволяється лише за умови наведення джерела публікації – часопису ТекстOver.